

REFAH DEVLETLERİNDE HAKLARIN GERİYE ALINMASININ EKONOMİ-POLİTİKİ VE TÜRKİYE'NİN ENGELLİLER ÖRNEĞİ

Dr. Bünyamin Esen

*İstanbul Topkapı Üniversitesi Doktor Öğretim Üyesi
e. SGK Denetmeni, Sosyal Politika Bilim Uzmanı (LSE),
Siyaset Bilimi Doktoru (Boğaziçi Üniversitesi)
ORCID: 0000-0002-3254-8594*

Atıf Önerisi/How to Cite: Esen, B. (2025) "Refah Devletlerinde Hakların Geriye Alınmasının Ekonomi-Politiki ve Türkiye'nin Engelliler Örneği", İş ve Hayat Dergisi, 11(21).

ÖZ

Türk refah rejimi engellilere yönelik pozitif ayrımcılık niteliğindeki düzenlemeler, yardımlar ve hizmetleri son yirmi beş yılda oldukça genişletmiş bulunmaktadır. Ne var ki son dönemde özellikle 2021 yılında başlayan ekonomik krizin etkileri ve yaşanan idari sorunlar nedeniyle sosyal politikalarda kısıtlamalar gündeme gelmiş ve yakın dönemde yapılan bazı değişiklikler engellilerin emeklilik haklarından kısıtlamaların ve geriye gidişlerin oluşması sonucunu doğurmuştur.

Engelli haklarında 2021 ve 2025 yıllarında yapılan ve makalemizde detaylandırılan değişiklikler ile yaşlılık aylığı (emeklilik) açısından önemli ölçüde bir geriye gidiş yaşanmıştır. Sorun, Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK)'ca uygulanan sistemin Balthazard Formülünü kullanmıyor oluşu, engellilik kriterlerinin oldukça sıkı belirlenmesi, engelliliğin dar yorumlanması ve özellikle kronik hastalıklara yakalanmış kişilerin kontrol muayenesi aşamasında engellik kriterlerini yerine getirmemeleri sonucu aylıklarının kesilmesinden kaynaklanmaktadır. Sorunun özü SGK hariç Türkiye'deki tüm kamu kurumları tarafından ortak standart olarak kullanılan Erişkinler İçin Engellilik Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik ile Özürlülük Ölçütü, Sınıflandırması ve Özürlülere Verilecek Sağlık Kurulu Raporları Hakkında Yönetmelik'in SGK tarafından engelli yaşlılık aylığı değerlendirmesinde kullanılmıyor oluşudur.

Söz konusu düzenleme, engellilerin haklarına ilişkin literatürde kabul edilen ilkelere zıt bir düzenleme olup, engelli bireylerin yaşadıkları toplumsal engellere karşı korunması ilkesiyle uygun değildir. Keza, engelli bireyin bir

kamu kurumunca engelli kabul edilirken bir diğer kamu kurumunca engelli kabul edilmemesi veya bir kamu kurumundaki engellilik oranının diğerindeki ile mutabık olmaması çağdaş kamu idareciliğine uygun olmayan, adil ve rasyonel olmayan bir durumdur. Ayrıca, engelliler başta olmak üzere en kırılgan toplumsal kesimlerin haklarında yapılacak kısıtlama ve geriye gidişler sosyo-politik tepkilere neden olacak ve siyasi sonuçlar doğurabilecek potansiyeldeki, yüksek düzeyde hassasiyetle düzenlenmesi gereken hususlardır.

Bu makalede öncelikle Türk refah rejiminin son yirmi beş yılda engellilere yönelik düzenlemeleri genel hatları ile ele alınmış, sonrasında engelli emeklilik sisteminin temel unsurları değerlendirilmiş, devamında makalenin ana konusu olan engelli bireylerin emekliliğinde son dönemde yapılan değişiklikler özetlenmiş, yaşanan değişikliklerin engelli hakları açısından etkileri ve neden geriye gidiş niteliğinde olduğu izah edilmiş ve nihayetinde bu değişikliklerin sosyal politikalar rejimi açısından etkileri teorik bağlamda eleştirel bir bakış açısı ile irdelenerek sorunun çözümü için alternatif çözüm önerileri sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Refah devleti, Türk Refah Rejimi, engelliler, engellilerin emekliliği, Balthazard Formülü, çoklu engeli olan bireyler, İşlevsellik Yeti Yitimi ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırması, refah kesintileri.

THE POLITICAL ECONOMY OF THE REVOCATION OF RIGHTS IN WELFARE STATES AND THE EXAMPLE OF DISABLED OF TÜRKİYE

ABSTRACT

In the last twenty-five years, the Turkish welfare system has significantly expanded regulations, supports and services for the disabled in the nature of positive discrimination. However, due to the effects of the economic crisis that started in 2021 and the administrative problems experienced, retrenchments in social policies have come to the agenda and some recent changes have resulted in restrictions and regressions in the retirement rights of the disabled.

With the amendments made in 2021 and 2025 regarding the rights of the disabled, which are detailed in this article, there has been a significant regression in terms of old age pension (retirement). The problem stems from the fact that the system implemented by the Social Security Institution (SGK) does not use the Balthazard Formula, the disability criteria are defined quite strictly, disability is interpreted narrowly and especially the pensions of peop-

le with chronic diseases are cut off as a result of not fulfilling the disability criteria during the control examination phase. The essence of the problem is that the Regulation on Disability Assessment for Adults and the Regulation on Disability Criteria, Classification and Health Board Reports to be Given to the Disabled, which are used as common standards by all public institutions in Türkiye except the SGK, are not used by the SGK in terms of evaluating old-age pension criteria of the disabled.

The recent changes in question are contrary to the principles accepted in the literature on the rights of the disabled and is not compatible with the principle of protecting disabled individuals against social obstacles they experience. Likewise, it is unfair and irrational for a disabled individual to be accepted as disabled by one public institution while not being accepted as a disabled by another, or for the disability rate accepted in one public institution not to be in line with the disability rate in another, which is not in accordance with contemporary public administration. In addition, restrictions and regressions to be made in the rights of the most vulnerable social segments such as the disabled, are issues that have the potential to cause socio-political reactions and have political consequences and should be regulated with extreme sensitivity.

In this article, firstly, the regulations regarding the disabled in the last twenty-five years of the Turkish welfare regime are discussed in general terms, then the basic elements of the disabled retirement system are evaluated, then the recent changes in the retirement of disabled individuals, which is the main subject of the article, are summarized, the effects of the changes in terms of disabled rights and why they are retrograde are explained, and finally, the effects of these changes in terms of the social policy regime of the country are examined from a critical perspective in a theoretical context, and alternative solution proposals are presented to solve the problem.

Keywords: Welfare state, Turkish Welfare Regime, disabled people, retirement of disabled people, Balthazard Formula, individuals with multiple impairments, International Classification of Functioning, welfare retrenchment.

I. GİRİŞ

Ülkemizde engelli hakları konusunda son yirmi beş yılda önemli değişimler ve gelişimler olmuş, sağlanan haklar anlamında kapsam oldukça genişletilmiştir. Hem sağlanan hak kalemlerinde niteliksel bir artış yaşanırken hem de bu haklardan yararlanan kişi sayısında tarihi anlamda yüksek niceliksel artışlar görülmüştür.

Esasen bu durum, Türk Refah Sistemi'nin son yirmi beş yıldaki topyekûn gelişiminden azade değildir. Türkiye son yirmi beş yılda, engelli, yaşlı, dul, kadın, genç işsiz, yoksul gibi kırılğan kesimlere yönelik refah uygulamalarını oldukça kapsamlı olarak arttırmış ve çeşitlendirmiştir. Derinleşen ve çeşitlenen refah uygulamaları ile Türk Refah Rejimi, gitgide kendine özgü, hibrit, refah karması uygulamalarını esas alan, ancak dağınık ve eşgüdümlülüğü düşük bir Türk modeline geçmiştir. Sosyal güvenlikten sağlığa, sosyal yardımlardan sosyal hizmetlere kadar çeşitlendirilen hizmetler sayesinde vatandaşların refah uygulamalarından ve refah kurumlarından memnuniyet oranları artmış, doğumda beklenen ortalama yaşam süresinin artması veya bebek ölüm oranlarındaki düşüş gibi temel insani kalkınmışlık göstergelerinde önemli iyileşmeler yaşanmıştır.

Bu dönemde kapsamlı haklar sağlanan bir kesimi de engelliler oluşturmaktadır. Zikredilen süreçte engellilere yönelik çeşitli haklar sağlanmış ve hizmetlerin kapsamı genişletilmiş bulunmaktadır. Bu haklar vergi indirim ve muafiyetlerinden, istihdama yönelik teşviklere, kamuda istihdam edilen engelli sayısının artırılmasından özel sektöre engelli istihdam zorunluluğu getirilmesine, ücretsiz seyahat haklarından kamusal hizmetlerin bedellerine indirim uygulanmasına, evde bakım hizmetinden bakım aylığı gibi nakdi desteklere, sosyal hizmet uygulamalarından erken emekliliğe kadar çok geniş bir yelpazedeki hakları kapsamaktadır. Bir yandan engelli bireylere yönelik sosyal hizmet ve sosyal destek uygulamaları çeşitlendirilirken öte yandan da hizmetlerden yararlanan birey sayısında çok ciddi artış yaşanmıştır.

Engellilere yönelik pozitif ayrımcılık niteliğindeki düzenlemelerden birini de vergi indirim belgesi sistemi oluşturmaktadır. Vergi indirim belgesi sistemi ülkemizde engellilere yönelik vergi muafiyeti düzenlemelerinden birini oluşturmaktadır. Avrupa ülkelerinde de benzerleri görülen bu uygulama ile, belirli işleri yapan ve vergi mükellefi olan engellilerin temin edecekleri vergi indirim belgesi mukabilinde gelir vergisi tutarlarında indirim uygulanmak suretiyle desteklenmesi hedeflenmiştir. Söz konusu sistem engellilerin emekliliğine ilişkin kriterlerin belirlenmesinde de yakın döneme kadar temel belirleyici olmuştur.

Öte yandan son beş yılda Türkiye'nin cömert refah uygulamaları oldukça önemli yüzleşmeler ile karşı karşıya kalmaktadır. İdari, yapısal ve mali sorunların baş göstermeye başladığı sistemde özellikle 2021'de başlayan ekonomik kriz ve uygulanan sıkı maliye politikalarının etkileri nedeniyle kısıtlamalara gidilmeye başlanılmıştır. Keza, Türkiye'nin içerisinden geçmekte olduğu demografik dönüşüm ve işgücü piyasasındaki sosyolojik ve teknolojik dönüşümler gibi kritik olgular Türk refah rejiminin yapısal yüzleşmelerini oluşturmaktadır.

Bu bağlamda son dönemde Türkiye'de refah kesintilerine tabi tutulan kesimlerden birini de engelliler oluşturmaktadır. SGK, 28.09.2021 tarihine kadar 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun 28'nci Maddesi kapsamında yaşlılık aylığı talep eden engellilere (ilk defa 01.10.2008¹ tarihinden önce sigortalı olan ve vergi indirim belgesi yoluyla emekli olanlar hariç) aylık bağlanması için çoklu engeli bulunanlar için kullanılan bilimsel bir yöntem olan Balthazard Yöntemini uygulamış iken 28.09.2021 tarihinde yürürlüğe giren Maluliyet ve Çalışma Gücü Kaybı Tespiti İşlemleri Yönetmeliği ile Balthazard Yöntemini terk etmiş, böylece birden fazla engeli bulunan 5510 sayılı Kanun'un M. 4/1-(b) kapsamındaki bağımsız çalışan engelliler ile 5510 sayılı Kanun'un M. 4/1-(c) kapsamındaki memur engellilerin emeklilik şartları zorlaştırılmıştır. Yanı sıra, 15 Ocak 2025 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına dair 7538 sayılı Kanun ile bu olumsuz düzenlemeden tüm engelliler etkilenmiştir. Söz konusu kanunla 5510 sayılı Kanun'da yapılan değişiklik kapsamında sigorta statü farkına bakılmaksızın tüm engelli sigortalı bireylerin emeklilik süreci zorlaştırılmış, vergi indirim belgesi yerine emeklilik tespitinin SGK tarafından yapılmasına dair yasal değişiklik ile 5510 sayılı Kanun'un m.4/1-(a) kapsamındaki (işçi statüsündeki) sigortalıların engelli haklarında özellikle emeklilik yönünden önemli bir geriye gidiş yaşanmıştır.

Bu makalede öncelikle Türk refah rejiminin son yirmi beş yılda engellilere yönelik düzenlemeleri genel hatları ile ele alınmış, sonrasında engelli emeklilik sisteminin temel unsurları değerlendirilmiş, devamında makalenin ana konusu olan engelli bireylerin emekliliğinde son dönemde yapılan değişiklikler özetlenmiş, yaşanan değişikliğin engelli hakları açısından etkileri ve neden geriye gidiş niteliğinde olduğu izah edilmiş ve nihayetinde bu değişikliklerin sosyal politikalar rejimi açısından etkileri ve "hakların geriye alınmasının ekonomi-politiki" teorik bağlamda eleştirel bir bakış açısı ile irdelenmiştir.

II. SON YIRMİ BEŞ YILDA TÜRK REFAH REJİMİNİN GELİŞİMİ

Türk Refah Rejimi son yirmi beş yılda önemli ölçüde değişmiş ve gelişmiştir. Engelli, yaşlı, dul, kadın, genç işsiz, yoksul gibi kırılgan kesimlere yönelik refah uygulamaları oldukça kapsamlı olarak arttırılmıştır. Söz konusu artış hem sosyal transfer tutarlarındaki artış hem yararlanan birey sayısındaki

1 01.10.2008 tarihi 2006 Sosyal Güvenlik Reformu'nun temel yasası olan 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun ilgili hükümlerinin 4/1-(a) ve 4/1-(b) statüsündeki sigortalılar yönünden yürürlüğe giriş tarihidir.

artış şeklinde niceliksel bir artışı ifade ettiği kadar, sağlanan hak kalemlerinde ve politika setlerindeki niteliksel artışı ve çeşitlenmeyi de ifade etmektedir.

Bu dönemde derinleşen ve çeşitlenen refah uygulamaları ile Türk Refah Rejimi, klasik olarak sınıflandırıldığı Genişletilmiş Akdeniz Refah Sistemleri sınıflandırmasından (Gal, 2010a, 2010b) çıkarak gitgide kendine özgü, hibrit, refah karması uygulamalarını esas alan, ancak dağınık ve eşgüdümlülüğü düşük bir Türk modeline geçmiştir. Sosyal güvenlikten sağlığa, sosyal yardımlardan sosyal hizmetlere kadar çeşitlendirilen hizmetler sayesinde vatandaşların refah uygulamalarından ve refah kurumlarından memnuniyet oranları artmış, temel insani kalkınmışlık göstergelerinde önemli iyileşmeler yaşanmıştır.

Son yirmi beş yılda oluşan Türk refah rejimi Esping-Andersen (1990)'in klasik refah devletleri sınıflandırmasının her bir modelinden izler ve politika setleri taşıyan kendine özgü bir yapıdadır. Bir yandan Anglo-Sakson refah modellerinin özel sektör ve gönüllü kuruluşları öne çıkartan yaklaşımı öte yandan ise İskandinav refah modellerinin vergi temelli destekleri Türkiye'nin refah modelinde görülebilen politika yaklaşımlarıdır. Diğer yandan ise nüfusun %90'ı gibi geniş bir kesimini kapsama alan sosyal güvenlik sistemi aracılığı² ile Alman klasik Bismarckçı sosyal sigortalar modelinin unsurlarının ve ayrıca da Akdeniz Refah Devletlerinde görülen aileyi destekleyici unsurların bir arada kullanıldığı Türk modelinde, son yirmi yılda oldukça önemli politika aracı çeşitlendirmesi yaşanmış ve kapsama giren nüfus Cumhuriyet tarihinin önceki dönemleriyle kıyaslanamayacak ölçüde genişlemiştir.

Öte yandan “refah karması” (*welfare mix*, İng.) olarak ifade edilen, refahın finansmanı ile provizyonunu ayıran, sosyal politikalarda özel sektör ve hükümet dışı aktörlerin daha aktif olmalarını savunan, piyasayı refah üreten bir medyan olarak örgütleyen, bireylere hizmet alımında söz ve tercih hakkı sunan yaklaşıma (Powell ve Barrientos, 2004; Le Grand, 2007) uyan politika örnekleri de Türkiye refah rejiminde bulunmaktadır. Devletin hizmet altyapısı ve refah kurumları yenilenirken, öte yandan özel sektör tarafından işletilen hastane, bakımevi, huzurevi, rehabilitasyon merkezi gibi kurumlardaki artış bu dönemin temel karakterlerinden biridir.

Bu gelişimlere karşın, Türk refah modelinin henüz oturduğunu, kendine has kalıcı yapılar oluşturduğunu söylemek zordur. Sistem henüz finansal sür-

2 Türk sosyal güvenlik sistemi, 5510 sayılı Kanun'un 4/1-(a), 4/1-(b) ve 4/1-(c) sigortalılık statüleri kapsamındaki sigortalılar ve hak sahipleri birlikte değerlendirildiğinde nüfusun %90'ını kapsamaktadır. Nüfusun geriye kalan %10'unun da Genel Sağlık Sigortası kapsamında olduğu değerlendirilince Türkiye nüfusunun %100'üne yakın bir kısmının sosyal güvenlik sistemi kapsamında olduğu görülmektedir (SGK, 2025b).

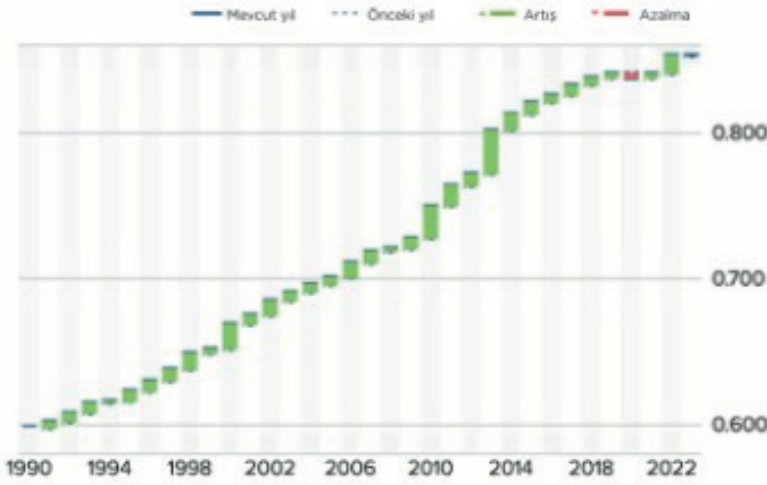
dürülebilirlik ve kurumsal oturmuşluk anlamında testleri geçebilmiş ve olgunlaşmış bir refah devleti örneği olarak vasıflandırılmayı hak etmiş değildir. Ayrıca sistem oldukça dağınık ve eşgüdüksüz olarak faaliyet göstermektedir. Türk modeli etkinlik ve etkililik bazlı analizlerin düşük olduğu, refah finansmanı ve dağıtımında çok başlılığın hâkim olduğu, hizmet ve erişim standartlarının oturmadığı, birçok aktörün (SGK, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Emeklilik Sandıkları, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları ve yerel yönetimler v.b.) aralarında eşgüdümü düşük bir şekilde refah dağıttığı, bütçeleme yanlışlarının çokça görüldüğu, refah uygulamalarının sıkça popülist yaklaşımlar ile harmanlandığı kendine özgü bir modeldir.

Tüm zaafalarına karşın, Türk refah modeli son yirmi beş yılda önemli kilometre taşlarını kat etmiş olup, bu durum sosyal refah uygulamalarından yararlanan hane ve birey sayısı, refah harcamalarının gayrisafi yurtiçi hasıla (GSYİH)'ya oranı, uygulanan politika setinin çeşitliliği gibi politika girdisi göstergelerinde yaşanan belirgin artış ve derinleşme ile görülebilmektedir. Keza, politika çıktıları anlamında da çok önemli iyileşmeler kaydedilmiştir. İlk elde zikredilebilecekler olarak, Gini Katsayısındaki iyileşme (2002 itibariyle 0,440'tan 2024 itibariyle 0,413'e düşüş³), doğumda beklenen ortalama yaşam süresindeki artış (2002 yılında 72,5'ten 2021-2023 döneminde 77,3'e yükseliş (TÜİK, 2024b)), çeşitli refah uygulamalarından vatandaş memnuniyet oranındaki artış (örneğin 2003 yılında yüzde 39,5 olan sağlık hizmetlerinden memnuniyet oranının 2016 itibariyle 75,4'e yükselmesi, takip eden yıllarda düşüş göstererek 2024 itibariyle %63,2 olması (TÜİK, 2017, 2025)), mutlak yoksulluk oranlarında yaşanan düşüş (günde bir doların altında gelikle yaşayanların oranının 2002'de 0,20'den 2006 ve sonrasında 0'a inmesi; keza, günde 2,15 \$'ın altında bir gelikle yaşayanların oranının da 2002'de 3,04'ten 2015'te 0,06'ya gerilemesi (Doğan, 2014: 33; Albayrak, 2022: 80)), görel yoksulluk oranlarındaki gerileme (eşdeğer hanehalkı kullanılabilir medyan gelirin %60 kriterlerine göre yoksulluk oranının 2006'da 25,6'dan 2020'de 21,9'a gerilemesi (Albayrak, 79)), bebek ölüm oranlarındaki düşüş, hastanede gerçekleşen doğum oranlarındaki artış gibi kritik insani gelişmişlik göstergelerindeki iyileşmeler bu kapsamdadır.

Sosyal yatırımlarının sonucu olarak bu dönemde Türkiye'nin İnsani Gelişmişlik Endeksinde önce Orta Düzey İnsani Gelişmişlik seviyesinden Yüksek İnsani Gelişmişlik seviyesine ve 2019 itibariyle de En Yüksek İnsani Ge-

3 Kaynak: TÜİK farklı yıllara ait Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırmaları (TÜİK, 2024a). Şunu da eleştirel bir bakış açısıyla belirtmek gerekir ki, 2005'te 0,380 2014'de 0,391 ve 2015'te 0,397'ye gerileyen Gini Katsayısının son on yılda düzenli olarak kötüleşmekte olduğu görülmektedir.

İşmişlik seviyesine yükselmesi⁴ (Conceicao, 2024; UNDP, 2025: 274) gibi çeşitli politika çıktıları da Türk refah sisteminin yaşadığı dönüşümü açıkça ortaya koyan göstergelerdir. Aşağıdaki Tablo 1, Türkiye'nin 1990-2023 yılları arasındaki İnsani Gelişmişlik Endeksi değerindeki trendleri göstermektedir:



Tablo 1: Türkiye'nin 1990-2023 yılları arasındaki İnsani Gelişmişlik Endeksi değerindeki trendler (UNDP, 2025).

III. SON YIRMİ BEŞ YILDA ENGELLİLERE YÖNELİK REFAH UYGULAMALARI

Engellilik, fiziksel veya ruhsal kısıtları (engelleri) nedeniyle toplumsal yaşama katılımda zorluklar yaşama halini ifade etmektedir. Engelli bireyler muadillerine göre toplumsal yaşamın çalışmadan seyahate, örgütlenmeden iletişime, siyasetten sivil hayata kadar pek çok branşında ekstra zorluklar yaşamaktadır. Engelli bireylerin yaşadıkları engellerin kaldırılması amacıyla kendilerine pozitif ayrımcılık niteliğinde düzenlemeler yapılması, bu suretle yaşadıkları dezavantajların telafi edilmeye çalışılması suretiyle fırsat eşitliği sağlanması küresel anlamda kabul görmüş olan bir düsturdur.

Ülkemizde son yirmi beş yıllık süreçte artan refah desteklerinin önemli bir kısmı da engellilere ilişkin refah uygulamalarıdır. Buna göre gerek kapsama alınan haklar alanında niteliksel, gerekse de haklardan yararlanan engelli birey sayısındaki niceliksel olarak tarihi artışlar yaşandığı görülmektedir.

4 Türkiye 2019 yılı itibarıyla girdiği çok yüksek insani gelişmişlik sınıflandırmasında 2025 tarihli en güncel verilere göre dünyada 51'nci sıradadır (UNDP, 2025).

Bu dönemde engellilere yönelik sağlanan haklar şu şekilde ana unsurlarıyla sıralanabilir:

- **Vergi indirim ve muafiyetleri:** Gelir Vergisi, Damga Vergisi, Özel Tüketim Vergisi (ÖTV), Katma Değer Vergisi (KDV) ve Gümrük Vergisi gibi vergi türlerinde engellilere mahsus vergi muafiyeti ve istisnası düzenlemeleri getirilmiştir. Makalemize konu olan gelir vergisi indirimi yanında örneğin engelli bireylere tıbbi, medikal ve eğitim araç gereçleri için KDV indirimi sağlanmaktadır. Söz konusu uygulamalardan yararlanan kişi sayısı yıllar itibariyle düzenli artmıştır. Örneğin 2012 yılında gelir vergisi indiriminden yararlanan birey sayısı 26.518 kişi iken 2017 itibariyle 53.392 kişiye yükselmiştir (ASHB, 2023: 62).
- **Kamuda istihdam olanlarının artırılması:** 2002 yılında 5.777 engelli kişi kamuda çalışmakta iken, 2012 yılında kamuda çalışan engelli sayısı 27.314'e, 2024 Aralık sonu itibariyle ise 70.878'e yükselmiştir (AA, 2024; ASPB, 2015). Bunda 2012 yılında başlatılan Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavı (e-KPSS)'nin ve bu sınav sonuçlarına göre düzenli atamaların etkisi olmuştur.
- **Özel sektöre engelli istihdam zorunluluğu getirilmesi:** 4857 sayılı İş Kanunu kapsamında, işverenler, elli veya daha fazla işçi çalıştırdıkları özel sektör işyerlerinde yüzde üç engelli, kamu işyerlerinde ise yüzde dört engelli işçiyi çalıştırmakla yükümlü tutulmuştur. Önceki iş kanunlarında da olan ancak aktif olarak uygulanmayan bu zorunluluğun daha sıkı uygulanması sonucu, 2002 yılında kamu ve özel sektörde işçi statüsünde toplam 28.953 engelli birey çalışırken bu rakam 2022 sonu itibariyle 117.545'e yükselmiştir (ASHB, 2023: 25).
- **İstihdama yönelik teşvikler:** Engelli istihdam eden işverenlere 4857 sayılı Kanun kapsamında 2003 itibariyle başlayan ve süresiz devam eden Hazine ve Maliye Bakanlığı'nca finanse edilmek suretiyle sosyal sigortalar prim teşviki sağlanmış, böylece engelli istihdamı özendirilmeye çalışılmıştır.
- **Ücretsiz seyahat hakları:** Toplu taşıma araçlarında engellilere ücretsiz veya indirimli seyahat hakları tanınmıştır. Aile ve Sosyal Hizmet Bakanlığı'nca engelli bireylere ücretiz seyahat gelir desteği olarak ayrılan bütçe 2015 yılında 96.775.000 TL iken 2024'te 642.739.137 TL'ye yükselmiştir (ASHB, 2024).
- **Evde bakım hizmetleri:** İlk defa 2006 yılında hayata geçirilen evde bakım uygulaması kapsamında 2007 yılında 28.538 engelli ve yaşlı ki-

şİye bakım hizmeti verilmişken bu rakam 2012 yılında 400,347 kişiye 2024 Aralık sonu itibariyle ise 542,619 kişiye yükselmiştir.

- **Evde bakım yardımı nakdi desteği:** Evde bakım yardımı olarak engelli ve yaşlıyı bakanlara yıllık ödenen toplam tutar 2012 yılı itibariyle 2,944,114,529 TL iken bu rakam 2024 sonu itibariyle 4,877,374,775 TL'ye yükselmiştir (ASHB, 2024). 2025 yılı Ocak-Temmuz dönemi için 10.125 TL (Net asgari ücretin %45,8'i) olan evde bakım yardımı aylık tutarları memur aylık zammına göre artırılmaktadır.
- **Engelli bakım ve rehabilitasyon merkezleri:** Engellilere yönelik sosyal hizmet uygulamaları ve kurumları çeşitlendirilmiştir. 2012 yılında 15.244 kişi olan özel ve kamu engelli bakım ve rehabilitasyon merkezlerinden ve umutevlerinden yararlanan birey sayısı 2024 itibariyle 40.052 kişiye, 2012 yılında 252 olan kurum sayısı 2024 itibariyle 710'a ulaşmıştır (ASHB, 2024).
- **Engelli aylığı:** 2022 sayılı Kanun kapsamında engelli aylığı alan kişi sayısında önemli ölçüde artış yaşanmıştır. 2025 takvim yılı için engelli aylığı tutarı; engel oranı %40-69 arasında olan engelliler için 3.723,27 TL, engel oranı %70 ve üzeri olan engelliler için ise 5.584,91 TL olup aylık tutarları memur aylık zammına göre artırılmaktadır. 2002 yılında 262.378 engelli birey söz konusu aylığı alırken bu rakam 2020 sonu itibariyle 719.008 kişiye yükselmiştir (ASHB, 2022: 47).
- **Engellilere Erken Emeklilik İmkânı Sağlanması:** Gerek 506 sayılı Kanun gerekse de 5510 sayılı Kanun kapsamında engelli olan kişilere yaşa tabi olmadan (belirli bir yaş haddini doldurma şartı olmaksızın) ve diğer sigortalılara göre daha az prim ödeme gün sayısı ile emekli olabilmek imkânı sağlanmıştır.
- **Çeşitli Kamusal Hizmetlerde İndirimler:** Engelli bireylere doğalgaz, elektrik, su gibi zorunlu giderlere ait aboneliklerde indirimli veya ücretsiz hizmet sunulmasına yönelik düzenlemeler yapılmıştır.
- **Erişilebilirliğe yönelik tedbirler:** Kamu kurum ve kuruluşları başta olmak üzere çeşitli kamusal mekanlarda engellilere yönelik erişilebilirlik tedbirlerinin alınmasının sağlanması zorunlu kılınmıştır.

Burada zikredilenler başlıklar, makalenin konusuyla sınırlı genel başlıklardan ibaret olup esasen çok daha geniş bir kapsamda engelli hakları sağlanmış bulunmaktadır. Türk refah rejiminin son yirmi beş yılında engellilere sağlanan

haklar, başlı başına bir araştırma konusu olabilecek kadar geniştir. Sağlanan hakların bir kısmı dünyada uygulanan farklı refah rejimi uygulamalarının benimsenmesi/adaptasyonu şeklinde iken bazıları ise inovatif ve Türkiye'ye özgü politikalarlardır. Bir yandan engelli bireylere yönelik sosyal hizmet uygulamaları çeşitlendirilirken öte yandan da nakdi transferlerden yararlanan birey sayısında çok ciddi bir artış yaşanmıştır.

Sistemin engelli hakları açasından oldukça cömert olduğunu söylemek mümkünse de Türkiye'de engellilerin toplumsal yaşama katılmasının önündeki engellerin tümüyle kaldırıldığından söz etmek zordur. Söz konusu kapsamlı refah desteklerinin politika etkinliği ve özgürleştirici gücü (*emancipatory power, İng.*) üzerine daha nitelikli bilimsel çalışmalar yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

IV. VERGİ İNDİRİM BELGESİ SİSTEMİNİN İŐLEYİŐİ

Türk refah rejiminde engellilere sağlanan ve ana başlıkları ile yukarıda zikredilen bu hakların her biri tek başına değerlendirmeyi hak edecek genişlikte refah uygulamaları olsa da makalemizin konusu olan vergi indirim belgesine odaklanmak gerekmektedir.

“Vergi İndirim Belgesi” sistemi Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından geliştirilmiş olan ve engellilere pozitif ayrımcılık niteliğinde bir uygulama olarak engelli bireylere gelir vergisi indirimi sağlayan bir sistemdir. Batılı ülkelerde vergi kredisi (*tax credit, İng.*) olarak adlandırılan söz konusu sistem, refah rejimlerinde belirli kesimlerin ödemeleri gereken vergilerin/harçların/primlerin düşürülmesi suretiyle desteklenmesini esas alan, vergi tabanlı refah dağıtımını amaçlayan bir yöntemdir (Alstott, 1994). Anglosakson ülkelerinde ve gelir vergisi oranlarının yüksek olduğu ekonomilerde daha yaygın kullanılan bu yöntem, bireylere kamu bütçesinden doğrudan nakdi yardım verilmesi yerine bireylerin kamusal zorunlu giderlerinin azaltılması yoluyla desteklenmesi ve efektif elde tutulabilir net gelirlerinin arttırılması ilkesine dayanmaktadır. Anglosakson ülkelerinde uygulanan klasik formuyla vergi kredisi, vergilendirilebilir gelirini (matrahtı) azaltan bir vergi indiriminin aksine bireyin vergi yükümlülüğünü (borçlu olduğunu vergi miktarını) azaltır, böylece harcana-bilir bireysel geliri arttırır. Dünya uygulamalarında Çocuk ve Aile Fertlerine Yönelik Vergi Kredisi, Eğitim Kredileri (örneğin, ABD'de uygulanan Amerikan Fırsat Kredisi (*American Opportunity Tax Credit, İng.*), Yaşam Boyu Öğrenme Kredisi (*Lifetime Learning Credit, İng.*)), Enerji Verimliliği Kredisi (*Energy Efficient Home Improvement Credit, İng.*), Kazanılan Gelir Vergisi

Kredisi (*Earned Income Tax Credit, İng.*) gibi farklı modelleri uygulanmaktadır (IRS, 2024).

Türkiye’de uygulanan şekliyle engelli indirimini uygulaması ise, engelli vatandaşların, içinde bulunduğu zor koşulların giderilmesine katkıda bulunmak ve engelliler ile engelli olmayanlar arasındaki rekabet eşitsizliğini gidermek amacıyla engellilerin aldığı ücret üzerinden gelir vergisi matrahlarının hesaplanmasında dikkate alınan (matrahi azaltan) bir indirim uygulamasıdır.

Engelliler için vergi indiriminin yasal altyapısı 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu’nun 31’nci maddesi ile oluşturulmuştur. Zikredilen kanuna göre çalışma gücünün asgarî %80’ini kaybetmiş bulunan hizmet erbabı birinci derece engelli, asgarî %60’ını kaybetmiş bulunan hizmet erbabı ikinci derece engelli, asgarî %40’ını kaybetmiş bulunan hizmet erbabı ise üçüncü derece engelli sayılır ve engellilik dereceleri itibariyle belirlenen aylık tutarlar, hizmet erbabının ücretinden indirilir (193, Md. 31). Türkiye’deki sistemde vergi indirimi matrahtan yapılmaktadır, tahakkuk eden vergiden değil. Sakatlık⁵ İndiriminden Yararlanacak Hizmet Erbabının Sakatlık Derecelerinin Tespit Şekli ve Uygulanması Hakkında Yönetmelik çerçevesinde uygulanmakta olan sistem 1981 yılından bu yana devam edegelmektedir. Hizmet erbabının, başka bir ifade ile bir işverene bağlı olarak çalışanların kendisi, bakmakla yükümlü olduğu eşi veya çocuğu engelli olan işçi, memur ve serbest meslek erbabı ile basit usule tabi mükellefler bu indirimden yararlanabilmektedir.⁶ Serbest meslek erbabı veya basit usul mükellefiyeti olmayanlar vergi indiriminden faydalanamamaktadır.

Hazine ve Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı (GİB)⁷ nca uygulanan sistemde başvuru sonrası engelliliğin tespiti ve vergi indiriminin uygulanması şeklinde iki aşama bulunmaktadır. Vergi indiriminden faydalanmak için müraacaat eden engellilerden istenilen bilgi ve belgeler şunlardır (İGİB, *tarihsiz*):

- Kendisi engelli olanlar için; çalıştığına dair işveren tarafından düzenlenen imzalı ve kaşeli dilekçe, nüfus cüzdanı fotokopisi, bir adet fotoğraf, varsa ilgili yönetmeliğe uygun sağlık kurulu raporu,

- Bakmakla yükümlü olduğu çocuğu veya eşi engelli olanlar içinse; sayılan bu belgelere ek olarak engelli kişinin bir adet fotoğrafı, nüfus cüzdanı foto-

5 Türk hukuk sisteminde önceki dönemlerde yer alan “sakatlık” veya “özürlülük” ibareleri daha sonra yapılan mükerrer düzenlemeler kapsamında değiştirilmiş olup, bu kavramlar “engelli”liği ifade eden hukuki kavramlardır.

6 Şu kadar ki, kapıcılar, serbest bölgelerdeki iş yerlerinde çalışanlar, gemi adamları ile yurtdışında inşaatlarda çalışanların ücretlerinden vergi kesintisi yapılmadığı için vergi indirimi talep edilemez.

kopisi ve bakmakla yükümlü olunan kişi Sosyal Güvenlik Kurumu'ndan temin edilen müstahakkak belgesi.

Engelli bireylerden vergi indiriminden yararlanabilmeleri için gerekli olan sağlık kurulu raporu 30.03.2013 tarihli ve 28603 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan Engellilik Ölçütü Sınıflandırması ve Engellilere Verilecek Sağlık Kurulu Raporları Hakkında Yönetmelik ile 20.02.2019 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanmış olan Erişkinler İçin Engellilik Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik esaslarına göre düzenlenmektedir.⁷ Bu iki yönetmeliğin engelli hakları açısından önemini ilerleyen kısımda zikredeceğiz.

Sevk sonucu hastane tarafından verilen raporlar Hazine ve Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı (GİB)'e gönderilmekte olup, GİB söz konusu rapor yazı ekinde Maliye Bakanlığı'na iletilmektedir. Çalışma gücü kayıp oranı ve derecesi Maliye Bakanlığı'nca tespit edilmektedir. Bakanlıkça tespit edilen işgücü kayıp oranı ve derecesi yazı ekinde çalışılan işyerine gönderilmektedir. Bu süreç tamamlanmadan yeniden hastaneye sevk yapılamamaktadır. Raporların incelenmesi ve derecelerinin belirlenmesi Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı Merkez Sağlık Kurulu'nca yapılmakta olup itirazların Gelir İdaresi Başkanlığı Merkez Sağlık Kuruluna yapılması gerekmektedir.

Şunu özel olarak belirtmek gerekir ki, ülkemizde engellilere Özel Tüketim Vergisi (ÖTV) indirimi ve muafiyeti tanınması yanında belirli bir büyüklüğe kadar otutilan konut için Emlak Vergisi muafiyeti de sağlanmaktadır. Ancak, engelli indirimi belgesi sistemi ile Özel Tüketim Vergisi (ÖTV) indiriminin herhangi bir ilgisi bulunmamaktadır. ÖTV indiriminde kullanılmak üzere rapor almak isteyenlerin direkt olarak hastanelere başvurmaları gerekmektedir.

Vergi indirimi belgesi alma işleminin sonuçlanması ortalama üç ay sürmekte olup işlem sonuçlandığında yazı işyerine posta ile gönderilmektedir. Ayrıca başvurular İstanbul GİB tarafından bu konuya özel oluşturulmuş olan <https://eviss.ivdb.gov.tr/> adresine giriş yaparak takip edilebilmektedir.

Engelli İndirim Belgesi'nin alınması sayesinde engelli hizmet erbabının ücretlerinden kesilecek vergi tutarları üzerinden indirim yapılmaktadır. İndirim oranı engellilik oranına göre değişmektedir. Yapılacak indirim tutarı da Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından yayınlanan alt mevzuat kapsamında her yıl güncellenmektedir. Buna göre, 2025 takvim yılı için gelir vergisi matrahından, %80 ile %100 arasında engelli olan "birinci derece engelliler" için

7 Bireyin çocuk olması halinde bu kez engellilik oranının tespiti için 20.02.2019 tarihli ve 30692 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmış olan "Çocuklar İçin Özel Gereksinim Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik" genel yönetmeliktir.

aylık 9.900 TL, %60 ile %79 arasında engelli olan “ikinci derece engelliler” için 5.700 TL ve %40 ile %59 arasında engeli olan “üçüncü derece engelliler” için 2.400 TL indirim sağlanmaktadır.⁸ İlerleyen kısımlarda zikredileceği üzere engelli indirim belgesi sistemi yalnızca engellilere vergisel yükümlülüklerinin azalması suretiyle değil, erken emeklilikleri açısından da yakın döneme kadar önemli olmuştur.

V. KAMU KURUMLARINCA ORTAK KULLANILAN ENGELLİLİK ÖLÇÜTÜ YÖNETMELİKLERİ VE SGK SİSTEMİ İLE FARKLARI

Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından oluşturulmuş vergi indirim belgesi sistemi ve buna esas olarak kullanılan 16.07.2006 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanmış olan Özürlülük Ölçütü, Sınıflandırması ve Özürlülere Verilecek Sağlık Kurulu Raporları Hakkında Yönetmelik (bundan böyle “Özürlülük Ölçütü Yönetmeliği”) ile 20.02.2019 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanmış ortak yönetmelik olan Erişkinler İçin Engellilik Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik (bundan böyle “Erişkinler İçin Engellilik Yönetmeliği”) esaslarına göre düzenlendiğini belirtmiştik. Söz konusu iki yönetmelik engelliler açısından özel önemde olup, Sayıştay’ın da görüşü alınarak Bakanlar Kurulu veya birden çok bakanlıkça ortak olarak çıkartılmış bu genel yönetmelikler tüm kamu kurumları tarafından kullanılan ortak bir standardı ifade etmektedir. Hazine ve Maliye Bakanlığı yanında hassaten Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları, sosyal hizmet kuruluşları gibi engellilerin statüsü ve haklarıyla ilgili birincil aktör olan kurumların söz konusu ortak standart sistemi kullandıkları görülmektedir. Hadizatında, genel yönetmelikler tam da çeşitli kamu kurum ve kuruluşları arasındaki uygulama birliğini sağlamak, norm ve standart birliğini oluşturmak amacıyla eşgüdümlü olarak hazırlanmış olan alt mevzuat metinleridir.

Söz konusu sistem dışında kalan bir tek Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK)’dır. SGK engellilerin 5510 sayılı Kanun’un ilgili maddeleri uyarınca yaşlılık aylığı taleplerinde kendi kurumunca çıkartılmış olan 28.09.2021 ta-

⁸ 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu’nun 31’nci maddesi uyarınca Engellilik indirimi;

- Birinci derece engelliler için 440.000.000 Lira (9.900 TL),

- İkinci derece engelliler için 220.000.000 Lira (5.700 TL),

- Üçüncü derece engelliler için 110.000.000 Lira (2.400 TL) dir (193, Md. 31). Engellilik derecelerinin tespit şekli ile uygulamaya ilişkin esas ve usuller Maliye, Sağlık ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik bakanlıklarınca bu konuda müştereken hazırlanan yönetmelik ile (Erişkinler İçin Engellilik Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik, 20.02.2019 tarihli ve 30692 sayılı Resmî Gazete) belirlenmektedir.

rihinde yürürlüğe giren Maluliyet ve Çalışma Gücü Kaybı Tespiti İşlemleri Yönetmeliği'ni kullanmaktadır. Keza, kurum, 11.10.2008 tarihli 27021 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanmış bulunan Çalışma Gücü ve Meslekte Kazanma Gücü Kaybı Oranı Tespit İşlemleri Yönetmeliği'ni de uygulamaktadır.

Başka bir ifade ile ülkemizde engelliler için SGK tarafından ayrı, diğer kamu kurumları tarafından ayrı olmak üzere ikili bir tespit sistemi söz konusudur. Söz konusu iki sistem arasında üç temel farklılık bulunmaktadır:

- 1- Balthazard sisteminin uygulanmaması:** Engelli Vergi İndirim Belgesi sisteminde birden çok engel ve sekeli bulunan engelliler yönünden toplam engel oranını tespit etmek için kullanılan bir yöntem olan Balthazard Sistemi kullanırken, SGK'ca uygulanan sistemde bu yöntem kullanılmamaktadır. Bu ise birden fazla engeli olanların en fazla engelliliğe neden olan sekeli dışındaki diğer sekellerinin dikkate alınmaması ve bu kişilerin 5510 sayılı Kanun ile tanınan haklardan yaşlılık aylığı ve malullük aylığı yönünden engelli olarak kabul edilmemesi veya daha düşük oranla engelli kabul edilmesi sonucunu doğurmaktadır.
- 2- Farklı engellilik ölçütlerinin belirlenmiş olması:** SGK yönetmeliğinde daha katı engellilik kriterlerinin uygulanması söz konusu iken genel yönetmeliklerde engellik ölçütleri daha rasyonel belirlenmiştir. SGK'nın yönetmeliklerinde sıkı kriterler nedeniyle özellikle kontrol muayenesine tabi tutulan⁹ engellilerin engelli olarak kabul edilmemesi ve daha önce bağlanmış olan aylıklarının kesilmesi sonucunu doğurmaktadır.
- 3- Kronik hastalıklarda kontrol muayenesi sisteminin etkisi:** Kanseri, diyabet, böbrek yetmezliği, kalp ve damar hastalıkları gibi kronik hastalıklarda SGK'ca uygulanan sistem bir buçuk yılda bir kontrol muayenesi getirmekte olup bu ise engelli bireylerin tekraren kontrol muayenesine tabi tutulması ve aylıklarının kesilebilmesini getirebilmektedir. Bu ise pratikte SGK'ca uygulanan katı engellik ölçütleri nedeniyle birçok engellinin ilk kontrol muayenesinde yaşlılık aylığının kesilmesi sonucunu doğurmaktadır. Örneğin ağır bir kanser ameliyatı olan bir kişiye ilk başvurusunda yaşlılık aylığı bağlanabiliyorken kontrol muayenesinde uygulanan sıkı kriterler nedeniyle engelli kabul edilmemesi sonucu

9 Kontrol muayenesi 5510 sayılı Kanun'un 94'ncü maddesine göre uygulanan bir usul olup, sigortalının ve hak sahiplerinin malullük, iş göremezlik raporlarında belirtilen rahatsızlıklarının mevcut olup olmadığını tespit amacıyla kontrol muayenesi ve tetkik yaptırılmasını ifade etmektedir (5510, Md. 94). Yapılacak tıbbi muayene ve tetkikler sonucu rahatsızlıkların devam edip etmediği incelenmektedir.

aylığı kesilebilmektedir. Oysa aynı kişi genel yönetmeliklere göre tüm diğer kamu kurumlarınca engelli kabul edilmekte ve SGK dışındaki tüm kamu kurumlarınca engellilere sağlanan haklardan yararlanabilmektedir.

Aşağıdaki Tablo 2 uygulanan iki sistem arasındaki temel farkları karşılaştırmaktadır:

Özürlülük Ölçütü Yönetmeliği ve Erişkinler İçin Engellilik Yönetmeliği (Diğer kamu kurumlarının sistemi)	Çalışma Gücü ve Meslekte Kazanma Gücü Kaybı Oranı Tespit İşlemleri Yönetmeliği ve Maluliyet ve Çalışma Gücü Kaybı Tespiti İşlemleri Yönetmeliği (SGK'nın sistemi)	Açıklama
Balthazard Yöntemini Kullanıyor	Balthazard Yöntemini kullanmıyor	Birden fazla engeli olanlar için yalnızca birinci sekel emeklilik açısından önem arz etmekte, ikinci ve diğer sekeller etki etmemekte, yokmuş gibi varsayılmaktadır.
Daha geniş engellik ölçütleri belirlenmiştir.	Daha katı engellilik ölçütleri belirlenmiştir.	Örnek: Beyin kanseri ameliyatı olmuş bir kişi SGK'nın sisteminde ancak yatalak hasta ise veya ağır nörolojik tablo gösteriyorsa veya belirli sayıda kriz geçirmiş olma şartıyla epilepsi takibi yapılıyorsa engelli kabul edilmektedir.
Kontrol muayenesi (sürel rapor) belirli koşullarda uygulanıyor.	Kontrol muayenesi var. (Uygulamada sıklaştırılmış ve yoğun bir şekilde uygulanıyor.)	Uygulamada çok önemli farklı sonuçlar doğurmaktadır. Bir kişi genel yönetmeliklere göre yüzde 90 engelli olsa bile kontrol muayenesinde SGK yönetmeliği tarafından engelli sayılmayabilmektedir.

Tablo 2: Genel Yönetmelik ile SGK'ca uygulanan yönetmelik arasındaki temel uygulama farkları.

VI. BALTHAZARD FORMÜLÜNÜN UYGULANMA YÖNTEMİ VE PRATİKTEKİ ÖNEMİ

Balthazard Formülü'nün ne olduğu ve emeklilikte nasıl değerlendirildiği konusu bu makalenin ana konusunu oluşturan engellilerin emeklilik haklarının anlaşılması açısından kritik öneme sahiptir. Bu nedenle öncelikle söz konusu formülün tanımı, kullanım alanları ve uygulanma esasları irdelenmelidir.

Engellilik türleri genel itibarıyla; zihinsel engellilik, işitme engelliği, görme engelliği, ortopedik engellilik, dil ve konuşma engelliği, ruhsal ve duygusal hastalıklardan kaynaklanan engellilik, süregen hastalık engelliliği, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olanlar olarak sekiz gruba ayrılmaktadır. Öte yandan söz konusu sınıflandırma evrensel bir sınıflandırma olmayıp literatürde farklı sınıflandırmalar da yer alır. Örneğin engellilik türlerini belirleyen; nöro-gelişimsel bozukluklar, fiziksel engellilik, edinilmiş beyin hasarı (ABI), nörolojik engellilik, görme engeli, işitme engeli, sağır-kör (çift duyuşsal engel), dil ve konuşma engeli, psiko-sosyal engellilik ve gelişimsel gecikme engelliği şeklinde onlu bir sınıflandırmanın kullanılması da yaygındır.

Bir birey söz konusu engellilik türlerinden yalnızca birini sahip olabileceği gibi farklı engellilik türlerinin bir arada bulunması mümkündür. Haddizatında engellilerin birden fazla engelliğe sahip olması durumu sıkça görülen bir durumdur. Özellikle yaşlılar gibi belirli engelli grupları çok büyük oranda çoklu engellilik taşıyan engelli gruplarıdır. Yaşlanmaya bağlı olarak görme kaybı, işitme kaybı, bilişsel yetilerde azalma gibi tablolar bir arada görülmektedir. Yaşlı olmayan engellilerde de çoklu engel sıkça karşılaşılan bir olgudur. Bu durumdaki çoklu engeli olan bireylerin (*individuals with multiple impairments, İng.*) gündelik yaşamını sürdürmeleri ve sosyal yaşama katılmalarına ilişkin oluşan engeller esasen tek bir engeli olan bireye göre katlanarak artmaktadır.

Gerek tek engeli olan gerekse de çoklu engeli olan bireylerin sağlık açısından yaşadıkları zorlukların tanımlanması, sınıflandırılması ve karşılaştırılması amacıyla çeşitli uluslararası yöntemler kullanılmaktadır. Bunlardan İşlevsellik Yeti Yitimi ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırması (*International Classification of Functioning Loss and Health, İng., ICF*) bireylerin sağlığa ilişkin durumunun tanımlanması ve sınıflandırılması için Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından geliştirilmiş olan sınıflandırma sistemlerinin en önemlisidir. Söz konusu sınıflandırma standardı bireylerin sağlık ve sağlıkla ilgili durumların tanımlanması için ortak standart bir dil ve çerçeve oluşturmak amacı ile geliştirilmiş olup ve insanın işlevselliği ve kısıtlılıklarla ilgili durumlarının tanımlanmasını sağlayan çok kapsamlı uluslararası bir standart üretmektedir.

ICD 1929 ile başlatılan söz konusu sınıflandırma standardı en son olarak ICF 2018 sınıflandırma standardı ile güncellenmiş bulunmaktadır.

Söz konusu uluslararası sınıflandırma yöntemine benzer bir yöntem olarak, Fransız hekim ve biyoistatistikçi Dr. Victor Balthazard (1872–1950) türetilmiş olan Balthazard Yöntemi veya Balthazard Formülü de birden fazla engeli bulunan engelli bireylerin toplam engellilik oranının tespiti amacıyla geliştirilmiş olan, uluslararası anlamda yaygın bir uygulama alanı bulunan, bilimsel bir yöntemdir. Eğer bireyin iki veya daha fazla organ sisteminden kaynaklanan bir engelliliği varsa Balthazard formülü toplam engellilik durumunu tespit etmek için kullanılmaktadır (Ramírez, 2023; Alsina, Trillas ve Moraga, 2003). Keza, bireyin her bir organ sisteminden birden fazla engelliğe neden olan haller bulunması halinde de her bir organ için engellik değerleri Balthazard Formülü kullanılarak ayrı ayrı bulunup daha sonra kombine edilmektedir.¹⁰

Gerek Özürlülük Ölçütü Yönetmeliği ve gerekse de Erişkinler İçin Engellilik Yönetmeliği birden fazla engeli bulunan kişinin toplam engel oranı belirlenirken Balthazard formülünün kullanılması esasını benimsemiştir. Başka bir ifade ile çoklu engeli olan bireylerin her bir engelini toplam engellilik oranına etkisi dikkate alınmakta, böylece engellilik toplam miktarı hesaplanmaktadır.

Balthazard Formülünde öncelikle tüm vücut fonksiyon kaybı oranları (veya diğer bir deyişle engel oranları) ayrı ayrı tespit edilir. Sonrasında bu oranlar en yüksekten başlanarak sıraya konular. En yüksek oran özürünün tüm vücut fonksiyonunun tümünü gösteren %100'den çıkarılır. Bu çıkarmada kalan miktar, sırada ikinci gelen tüm vücut fonksiyon kaybı oranı ile çarpılır. Çarpımın 100'e bölünmesinden çıkan rakam en yüksek tüm vücut fonksiyon kaybı oranına eklenir; böylece, birinci ve ikinci arızaların tüm vücut fonksiyon kaybı oranı bulunmuş olur. Özur ikiden fazla ise, birinci ve ikinci arızaların kayıp oranı birinci sıraya ve üçüncü sıradaki oran ikinci sıraya alınarak

10 Şunu belirtmek gerekir ki, hem Balthazard Formülü hem de Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından geliştirilen Uluslararası İşlevsellik, Engellilik ve Sağlık Sınıflandırması (ICF) engellilik değerlendirmesiyle ilgilidir, ancak engelliliğin nasıl anlaşıldığı ve ölçüldüğü konusunda çok farklı paradigmaları temsil ederler. Balthazard Formülü, birden fazla fiziksel bozukluğu matematiksel olarak tek bir engellilik yüzdesine birleştirmeye odaklanırken, ICF ise işlevsellik ve engelliliğin tam deneyimini biyo-psiko-sosyal bir bağlamda sınıflandırmayı ve anlamayı hedeflemektedir. Balthazard Formülü, kalıcı fiziksel bozuklukların nicel değerlendirmesini (genellikle tazminat/yasal hesaplamalar için) hedeflerken, ICF, çevresel ve sosyal faktörler de dahil olmak üzere engelliliğin nitel ve bağlamsal anlaşılmasını hedeflemektedir. Birçok refah rejimi (Türkiye de buna dahildir) ilk sınıflandırma için ICF tabanlı değerlendirmeleri kullanmakta, ancak yine de bozulma yüzdeleri birleştirmek için Balthazard formülünü uygulamaktadır.

işlem tekrarlanır. Erişkinler İçin Engellilik Yönetmeliği'ne göre birey 65 yaşın üzerinde ise, Özürlülük Ölçütü Yönetmeliği'ne göre ise birey 60 yaşın üzerinde ise buna ilave bir oran daha eklenir ve hesaplanan özürlülük oranına Balthazard Formülü ile %10 eklenerek kişinin özür oranı bulunur. Söz konusu hesaplama için hem Erişkinler İçin Engellilik Yönetmeliği'nin hem de Özürlülük Ölçütü Yönetmeliği'nin EK-3'ünde yer alan Balthazard Hesaplama Tablosu da kullanılabilir.

Daha iyi anlaşılması için Balthazard Formülünün uygulanmasını örneklerle açıklayalım:

Örnek 1: Bir sigortalının üç farklı nedenle engelli olduğunu varsayalım. Bu sigortalının %35 oranında bel fıtığı hastalığından kaynaklı ortopedik engeli bulunduğunu, %30 oranında görme kaybı kaynaklı görme engelini bulunduğunu ve %20 oranında da kalıcı işitme kaybı kaynaklı işitme engelini bulunduğunu varsayalım. Kişinin toplam engellilik oranının tespiti için Balthazard Formülü'nün uygulanması halinde toplam çalışma gücü kaybı şu şekilde hesaplanacaktır:

Ortopedik engelinden dolayı çalışma gücü kaybı: %35 (Tam olarak alınır)

Hesaplama da kullanılacak bakiye engellilik oranı: $100 - 35 = 65$

Görme bozukluğu engelinden dolayı çalışma gücü kaybı: $65 \times 30 / 100 = \%19,50$

Hesaplama da kullanılacak bakiye engellilik oranı: $100 - (35 + 19,50) = 45,50$

İşitme engelinden dolayı çalışma gücü kaybı: $45,50 \times 20 / 100 = \%9,1$

Toplam çalışma gücü kaybı: $35 + 19,50 + 9,1 = \%63,60$.

Bu sigortalı söz konusu engel oranlarını gösterir heyet raporu ile Hazine ve Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı'nca düzenlenecek İkinci Derece Engelli Vergi İndirim Belgesi alabilecektir. Yanı sıra iş bu sigortalı 28.09.2021 tarihinden önce 5510 sayılı Kanun'un 28'nci Maddesi kapsamında engellilere mahsus yaşlılık aylığı talebinde bulunmuş olsa kendisine 16 yıl sigortalılık süresi ve 4320 gün prim ödeme şartları üzerinden yaşlılık aylığı bağlanması mümkün olacaktır.

Balthazard Formülü özellikle birden çok engelli bulunan ve her bir engeli alt sınır kabul edilen %40'ın altında kalan engelliler açısından kritik bir sonuç doğurmaktadır. Zira, bu şekilde olan engelliler birinciden sonraki diğer engellerinin kabul edilmemesi halinde engelli sayılmayacak, ancak Balthazard

Formülü kullanılırsa bu kez engelli statüsüne girerek haklara sahip olacaktır. Bir örnekle açıklayalım:

Örnek 2: Bir sigortalının %39 oranında ortopedik engelinin bulunduğunu ve ayrıca %20 oranında dil ve konuşma engeli bulunduğunu varsayalım. Kişinin toplam engellilik oranının tespiti için Balthazard Formülü'nün uygulanması halinde toplam çalışma gücü kaybı şu şekilde hesaplanacaktır:

Ortopedik engelden dolayı çalışma gücü kaybı: %39 (Tam olarak alınır)

Hesaplama yapılacak bakiye engellilik oranı: $100 - 39 = 61$

Dil ve konuşma engelden dolayı çalışma gücü kaybı: $61 \times 20 / 100 = \%12,2$

Toplam engellilik oranı: $39 + 12,2 = \%51,2$.

Balthazard Formülü kullanılması halinde kişi engellilik alt sınırı olan %40'ı geçerek üçüncü derece engelli (%40-%59 arası engelli) kabul edilecektir. Ancak Balthazard Formülü uygulanması ise kişinin herhangi bir engelden %40 sınırını aşmamasından ötürü engelli sayılmaması ve engelliliğe ilişkin emeklilik haklardan yararlanamaması söz konusu olacaktır.

VII. DÖNEMLER İTİBARIYLA TÜRKİYE'DE ENGELLİ EMEKLİLİK KURALLARI

Balthazard Formülü'nün uygulanma esasını ele aldıktan ülkemizde engellilerin özellikle yaşlılık aylığı (emeklilik) yönünden durumlarını ele almak gerekir. Dönemler itibariyle çeşitli değişiklikler yapıldığı için ülkemizde dönemler itibariyle engelli bireylerin emeklilik koşullarının ve kurallarının ele alınması zorunludur (Kuruca ve Özdamar, 2013).

11.10.2008 tarihli 27021 sayılı Resmî Gazetede yayınlanan Çalışma Gücü ve Meslekte Kazanma Gücü Kaybı Oranı Tespit İşlemleri Yönetmeliği'nin "Yaşlılık sigortası kapsamındaki sigortalılar için çalışma gücü kaybı oranlarının tespiti" kenar başlıklı 16'ncı maddesi hükmüne göre "Kanununun 28 inci maddesinin dördüncü ve beşinci fıkralarında belirtilen sigortalıların Kurum Sağlık Kurulunca çalışma gücü kaybı tespitinde, 16.07.2006 tarihli ve 26230 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Özürlülük Ölçütü, Sınıflandırması ve Özürlülere Verilecek Sağlık Kurulu Raporları Hakkında Yönetmelik esas alınır."

16.07.2006 tarihli ve 26230 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Özürlülük Ölçütü, Sınıflandırması ve Özürlülere Verilecek Sağlık Kurulu Raporları Hakkında Yönetmeliğin "Sınıflandırma" kenar başlıklı 5 inci maddesi hükmüne göre de, özürlülere ilişkin sınıflandırma çalışmalarında, sınıflandırma sistemi

olarak; Dünya Sağlık Örgütü tarafından sağlık ve sağlıkla ilgili durumların tanımlanması için ortak standart bir dil ve çerçeve oluşturmak amacı ile geliştirilen ve insanın işlevselliği ve kısıtlılıklarla ilgili durumlarının tanımlanmasını sağlayan çok kapsamlı uluslararası bir sınıflandırma sistemi olan İşlevsellik Yitimi ve Sağlıkın Uluslararası Sınıflandırması esas alınır (Kuruca ve Özdamar, 2013).

İşbu Yönetmeliğin “Birden fazla özür durumunun bulunması” kenar başlıklı 11 inci maddesi hükmüne göre de birden fazla hastalığı veya özrü bulunanların, özür durumuna göre tüm vücut fonksiyon kaybı oranlarından, en fazla kayba sebep olan hastalığın vücut fonksiyon kayıp oranı esas alınmakta ve diğer rahatsızlıklara ait vücut fonksiyon kayıp oranları Balthazard Formülü ile toplanarak genel vücut fonksiyon kayıp oranı hesaplanmaktadır (Kuruca ve Özdamar, 2013).

Aynı doğrultuda olmak üzere 03.08.2013 tarihli 28727 sayılı Resmî Gazetede yayınlanan Maluliyet Tespiti İşlemleri Yönetmeliğinin “Yaşlılık sigortası kapsamında çalışma gücü kaybı oranlarının tespiti” kenar başlıklı 13'üncü maddesi hükmüne göre, “kanununun 28 inci maddesinin beşinci fıkrasında belirtilen çalışma gücü kaybı tespitinde, 30.03.2013 tarihli ve 28603 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Özürlülük Ölçütü, Sınıflandırması ve Özürlülere Verilecek Sağlık Kurulu Raporları Hakkında Yönetmelik esas alınır.” hükmü yer almaktadır.

Hülasada Sosyal Güvenlik Kurumu ve öncülü olan kurumlardan Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK) tarafından 2021 yılına kadar uygulanagelmiş olan sistemde engelli bireylerinin yaşlılık aylığına ilişkin taleplerinde Balthazard Formülü kullanılmış ve başvurular Özürlülük Ölçütü, Sınıflandırması ve Özürlülere Verilecek Sağlık Kurulu Raporları Hakkında Yönetmeliği (daha açık bir ifade ile ortak yönetmelik) kullanılarak gerçekleştirilmiştir (Kuruca ve Özdamar, 2013).

Öte yandan 2021 yılında söz konusu sistem değiştirilmiştir. SGK, 28.09.2021 tarihine kadar 5510 sayılı Kanun’un 28’nci Maddesi kapsamında yaşlılık aylığı talep eden engellilere aylık bağlanması için Balthazard Yöntemini uygulamış iken 28.09.2021 tarihinde yürürlüğe giren Maluliyet ve Çalışma Gücü Kaybı Tespiti İşlemleri Yönetmeliği ile Balthazard Yöntemini terk etmiştir. Keza, 28/9/2021 tarihli 31612 sayılı Resmî Gazetede yayınlanan Maluliyet Tespiti İşlemleri Yönetmeliğinin “Orta ve hafif düzeyde çalışma gücü kaybı oranı tespiti” kenar başlıklı 6’ncı maddesinin 1. fıkrasında, Kanununun 28 inci maddesinin beşinci fıkrası ile geçici 4’üncü maddesinin altıncı fıkrasının (a) bendinde belirtilenler orta (%50-59 oranı) ve (b) bendinde belirtilenler

ise hafif düzeyde (%40-49 oranı) çalışma gücü kaybı olarak nitelendirilmiştir. Yönetmeliğin 2. Fıkrasında ise Sağlık kurulu raporlarında birden fazla hastalık mevcut ise en ağır sekel bulgu dikkate alınacağı ve Balthazard formülünün uygulanmayacağı hüküm altına alınmıştır.

Bu ise engelli bireyler açısından bir yandan Balthazard Formülünün uygulanmaması nedeniyle birden çok engelden dolayı yaşanan yeti kaybı ve toplam kısıtlılığın dikkate alınmaması sonucunu öte yandan ise 28.09.2021 tarihinde yürürlüğe giren Maluliyet ve Çalışma Gücü Kaybı Tespiti İşlemleri Yönetmeliği'nin oldukça katı engellilik koşulları belirlemesi nedeniyle de fakto olarak kronik hastalık sahibi pek çok bireyin, halk arasında bilinen ismiyle “yatalak” ağır engelli olmadığı sürece, engelli emekliliği sisteminden dışlanması sonucunu doğurmuştur. Bu yönetmelik değişikliği sonrası birden fazla engelliliği bulunan ve en yüksek engellilik oranı %40'dan fazla olanlar engelli kapsamında yaşlılık aylığı alma hakkını kaybetmiştir.

Oysa SGK hariç tüm kamu kurumları hali hazırda 20.02.2019 tarihli 30692 sayılı Resmî Gazetede yayınlanan Erişkinler İçin Engellilik Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik hükümlerini gözeterek engellilik tespiti yapmaktadır. İş bu Yönetmeliğin “Engellilik durum değerlendirme” kenar başlıklı 5 inci maddesi hükmüne göre, (1) Engelli bireylere ilişkin değerlendirme çalışmalarında, sınıflandırma sistemi olarak İşlevsellik Yeti Yitimi ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırması (ICF) kullanılır.

Yönetmeliğin “Birden fazla hastalığı veya engeli bulunanların engel oranları” kenar başlıklı geçici 2 inci maddesi hükmüne göre de, raporların elektronik ortamda düzenlenmesine dair sistemlerin oluşturulmasına kadar geçen sürede; birden fazla hastalığı veya engeli bulunanların engel oranları Ek-2’de yer alan, alan kılavuzunda aksi belirtilmedikçe Balthazard formülü ile toplanarak kişinin engel oranı hesaplanır.

Yönetmelik değişikliğinde yer alan Balthazard formülü denilen yöntemin uygulanmaması nedeniyle, diğer tüm kamu kurumlarının engelli saydığı (%40 ve üzeri engelli) bireyler SGK tarafından hafif düzey engelli (%40 altında engelli) kabul edilmekte ve buna bağlı olarak engellilere mahsus yaşlılık aylığı düzenlemesi olan 5510 sayılı Kanun’un Madde 28/IV-V hükmünden ve Geçici Madde 4/VI hükmünden yararlanamamaktadır.

VIII. SON DÖNEMDE YAŞANAN DEĞİŞİKLİKLER VE ETKİLERİ

Engellilerin emekliliğe ilişkin haklarında son dönemde yaşanan önemli bir değişiklik de 15 Ocak 2025 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe

giren Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına dair 7538 sayılı Kanun ile yaşanmıştır. Zikredilen kanunun 12'nci Maddesi ile 5510 sayılı Kanunun geçici 2'nci maddesine şu fıkra eklenmiştir: “Bu Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (a) bendi kapsamındaki sigortalılardan 28 inci maddenin beşinci fıkrasına göre aylık talebinde bulunanların Kanunun yürürlük tarihinden önceki hizmet sürelerine ilişkin aylıklarının hesabında, birinci fıkranın (a) bendine göre esas alınacak aylık bağlama oranı 506 sayılı Kanunun mülga 61 inci maddesinin dördüncü fıkrası dikkate alınarak belirlenir.”

Değişiklikte referans yapılan 28'inci maddenin beşinci fıkrası engellilerin emekliliğine ilişkin düzenlemeyi kapsamakta olup şu şekildedir: “Kurumca yetkilendirilen sağlık hizmet sunucularının sağlık kurullarınca usulüne uygun düzenlenecek raporlar ve dayanağı tıbbî belgelerin incelenmesi sonucu, Kurum Sağlık Kurulunca çalışma gücündeki kayıp oranının;

a) %50 ilâ %59 arasında olduğu anlaşılan (orta düzey engelli) sigortalılar, en az 16 yıldan beri sigortalı olmaları ve 4320 gün,

b) %40 ilâ %49 arasında olduğu anlaşılan (hafif düzey engelli) sigortalılar, en az 18 yıldan beri sigortalı olmaları ve 4680 gün,

malûllük, yaşlılık ve ölüm sigortaları primi bildirilmiş olmak şartıyla ikinci fıkranın (a) bendindeki yaş şartları aranmaksızın yaşlılık aylığına hak kazanırlar. Bunlar 94'üncü madde hükümlerine göre kontrol muayenesine tâbi tutulabilirler.” Söz konusu sistemde en az %40 oranında engeli bulunan sigortalılardan emeklilik için belirli bir yaşı doldurmaları şartı aranmamaktadır.

Şunu belirtmek gerekir ki, zikredilen kanun maddesi uyarınca sigortalı olarak ilk defa çalışmaya başladığı tarihten önce 25'inci maddenin ikinci fıkrasına göre malûl sayılmayı gerektirecek derecede (en az %60 oranında) hastalığı veya engelliliği bulunan ve bu nedenle malûllük aylığından yararlanamayan sigortalılara da en az on beş yıldan beri sigortalı bulunmak ve en az 3960 gün malûllük, yaşlılık ve ölüm sigortaları primi bildirilmiş olmak şartıyla yaşlılık aylığı bağlanmaktadır (5510, Md. 28/IV).

Keza, 7538 sayılı Kanunun 15'nci maddesi ile yapılan düzenleme kapsamında 5510 sayılı Kanunun geçici 10 uncu maddesinin ikinci fıkrası yürürlükten kaldırılmış,¹¹ üçüncü fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiş ve dördüncü

11 İlgili ikinci fıkranın 7538 sayılı Kanun ile kaldırılması öncesindeki hali şu şekildedir: “Bu Kanunun yürürlük tarihinden (01.07.2007 tarihinden) önce sakatlığı nedeniyle vergi indiriminden yararlanmaya hak kazanmış durumda olan sigortalılar hakkında, 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun mülga

fıkrasında yer alan “ve ikinci” ibaresi madde metninden çıkarılmıştır: “Engelliliği nedeniyle vergi indiriminden yararlanarak yaşlılık aylığı bağlananların aylıklarının ödenmesine devam edilir. Bunlar hakkında 28 inci maddenin beşinci fıkrası ile 94’üncü madde hükümleri uygulanır.”¹²

Engelli/çalışma gücü kaybı değerlendirmesini SGK’nın diğer kamu kurumlarının uygulamalarından farklı belirlemesi (yani Balthazard Yöntemini uygulamaması ve farklı kriterler uygulanması nedeniyle) SGK’nın engellilerin emekli olmasına engel olduğu anlayışını yaygınlaştırmaktadır. Bu uygulama (yani Balthazard Yöntemini uygulamama) bir anlamda 01.10.2008-28.9.2021 tarihleri arasındaki eski SGK uygulamasının da hatalı olduğu sonucunu doğurmaktadır. Başka bir ifade ile SGK’nın 2021 yılı öncesinde uyguladığı sistemi terk etmiş olmasının makul ve tutarlı bir izahı yoktur.

60’ıncı maddesinin (C) bendinin (b) alt bendi ve geçici 87’nci maddesine göre işlem yapılır. Bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten önce sakatlığı nedeniyle vergi indiriminden yararlananlardan yaşlılık aylığı bağlananların aylıklarının kesilmesi ve tekrar bağlanmasında bu Kanunun yürürlük tarihinden önceki hükümler geçerlidir.”

Yukarıdaki hükümde referans verilen 506 sayılı Kanun’un ilgili hükümleri ise şu şekildedir: 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun mülga 60. maddesinin (C) bendinin 29/07/2003 tarihli ve 4958 sayılı Kanun ile değişik (b) alt bendinde; “*Sakatlığı nedeniyle vergi indiriminden yararlanmaya hak kazanmış durumda olan sigortalılardan; ilgili mevzuatı uyarınca, I. derece sakatlığı olanlar yaşları ne olursa olsun en az onbeş yıldan beri sigortalı bulunmak ve en az 3600 gün malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları primi ödemiş olmak, II. derece sakatlığı olanlar yaşları ne olursa olsun en az onsekiz yıldan beri sigortalı olmak ve en az 4000 gün malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları primi ödemiş olmak, III. derece sakatlığı olanlar yaşları ne olursa olsun en az yirmi yıldan beri sigortalı olmak ve en az 4400 gün malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları primi ödemiş olmaları şartıyla yaşlılık aylığından yararlanırlar.*” hükmü yer almaktadır.

Keza, 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun Geçici 87. maddesinde ise, 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun 60. maddesinin (C) bendinin (b) alt bendinde yapılan değişikliğin uygulanması yönünden bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihte; sigortalılık süresi ve engellilik derecesine göre hangi tutarlarda malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları primi ödemiş olunması halinde yaşlılık aylığı bağlanacağına ilişkin hükümler yer almaktadır.

- 12 Bu son değişiklik ile, 15.01.2025 öncesinde GİB tarafından verilen vergi indirimi belgesindeki Engellilik derecesine göre emekli olanların kazanılmış haklarının korunduğu görülmekte ise de bu koruma “kontrol muayenesi” kriterine tabidir. Şöyle ki, bu kişiler eğer kontrol muayenesine tabi tutulmuşlarsa yaptıracakları ile kontrol muayenesi yeni sisteme (yani SGK kriterlerine göre) yaptırılacak olup bu takdir de gerek Balthazard Yönteminin kullanılması gerekse de daha katı engellilik kriterleri uygulanacağı için maaşlarının kesilmesi söz konusu olabilecektir. Daha açık bir ifade ile daha evvel vergi indirim belgesi nedeniyle emekli olmuş kişilerin yeni kriterlere takılarak emekli maaşlarının kesilmesi uygulamada önümüzdeki günlerde sıkça görülecek bir durumdur.

Emeklilik rejiminin özel bir düzenleme gerektirdiği savı savunulacak olursa buna verilecek cevap, zikredilen “genel yönetmelikler”in hangi idari eylem ve işlemle ilgili olarak olursa olsun aynı bireyin farklı kamu kurum ve kuruluşlarında farklı muamelelere tabi tutulmaması amacına matuf olarak çıkartılıyor olmasıdır. Bir engellinin Sağlık Bakanlığı veya Hazine ve Maliye Bakanlığı'nca engelli kabul edilmesine karşın SGK tarafından engelli kabul edilmemesinin makul ve çağdaş kamu idareciliğine uygun bir açıklaması yoktur. Daha evvel de belirtildiği üzere SGK hariç tüm kamu kurumları şu an için 20.02.2019 tarihli 30692 sayılı Resmî Gazetede yayınlanan Erişkinler İçin Engellilik Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik hükümlerini gözeterek engellilik tespiti yapmaktadır. Engelliler konusunda genel düzenlemenin dışına çıkarak daha evvel uygulama alanı bulan düzenlemeyi terk etmeyi SGK'nın bütçe disiplini gerekçesi ile izah etmeye çalışmak da tutarlı bir izah olmayacaktır. Zira, böylesi bir yaklaşım sosyal güvenlik bütçesinin finansal ve aktüeryal sürdürülebilirliğindeki sorunların faturasını engelli bireylere çıkartmak ve bu dezavantajlı bireyleri belki de yaşama tutunmak için ihtiyaç duydukları cansuyundan mahrum etmek anlamını taşımaktadır.

Balthazard Yöntemine göre yapılacak hesaplama sonucu toplam engel oranı %40 ve üzeri engelli raporu bulunan sigortalılar, tüm kamu kurumları tarafından engelli sayılmakta yasaların öngördüğü her tür engellilere mahsus pozitif ayrımcılıklardan yararlanmaktadır. (Örneğin; ÖTV ve KDV'den muaf/istisnالی araç alımı, ücretsiz ulaşım, 2022 sayılı Kanun kapsamında engelli aylığı, İş-Kur engelli istihdamı, Engelli kamu çalışanı atanması, indirimli/ücretsiz doğalgaz, elektrik, su aboneliği, vb. haklar).

Sosyal güvenlikle ilgili yazılmış bütün akademik ve bilimsel çalışmalarda, “engelliler sağlıklı bireylere göre daha zor iş bulup bu işi de ellerinde tutmalarının zor olduğu gerekçesiyle engellilere sosyal güvenlik kanunlarında pozitif ayrımcılık yapıldığı” savını SGK diğer kamu kurumlarından farklılaşan uygulamasıyla yerle yeksan etmektedir.

15 Ocak 2025 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanan 7538 sayılı Kanun ile, vergi indirim belgesi sistemi yerine engellilik tespitinin SGK tarafından yapılmasına dair yasal değişiklik, vergi indirim belgesi sahibi engellilerin SGK tarafından engelli sayılmayıp emekli edilmemesi sonucunu doğurmuştur. Böylece daha önce yönetmelik ile ilk defa 5510 sayılı Kanuna tabi olarak çalışmaya başlamış olan sigortalılar için yapılan değişiklik 5510 sayılı Kanunun yürürlüğü öncesinde engelli vergi indirimi hak eden tüm kişiler açısından da

yasal altyapıya kavuşturulmuştur.¹³ Daha açık bir ifade ile söylenecek olursa 5510 sayılı Kanun'un yürürlüğe girdiği 01.10.2008 öncesinde ilk defa uzun vadeli sigorta kollarına tabi olacak şekilde sigortalı olmuş olan engelliler için de vergi indirim belgesi esas alınarak emekli olma yolu kapanmış, bu engellilerin emeklilik başvurusunda da işlemlerin 5510 sayılı Kanun kapsamında çalışma gücü kaybına ilişkin SGK'nın yönetmelikleri ve sistemi ile yürütülmesi mümkün hale gelmiştir.

7538 sayılı Kanun ile gerçekleşen bir başka değişiklik de engellilerin kademeli emeklilik şartlarının değişmiş olmasıdır. İlk defa 01.10.2008 öncesinde sigortalı olanlardan 15 Ocak 2025 ve sonrasında yaşlılık aylığı tahsis talebinde bulunanlar 4/1-(a) statüsündeki engelliler çalışma gücü kaybı yüzde 40-49 oranında ise 18 yıl sigortalılık süresi ve 4100 gün prim ödeme gün sayısı ile, çalışma gücü kaybı yüzde 50-59 oranında ise 16 yıl sigortalılık süresi 3700 prim ödeme gün sayısı ile, yüzde 60 ve üzerindeki bir oranda ise bu kez 15 yıl sigortalılık süresi ve 3700 prim ödeme gün ile yaşlılık aylığı alabilecektir. Başka bir ifade ile işe giriş tarihine ve vergi indirim belgesindeki engellilik oranına göre değişen 15 yıl sigortalılık süresi ve 3600 gün prim ödeme gün sayısı ile 20 yıl sigortalılık süresi ve 4400 prim ödeme gün sayısı arasında değişen kademeli emekli tablosuna göre emeklilik imkânı ortadan kalkmıştır. Bu ise bazı engelli sigortalılar açısından daha fazla bazı sigortalılar açısından ise daha az günle ve hizmet süresiyle emekli olma anlamına gelmektedir.

7538 sayılı Kanun'un yasa teklifi gerekçesine bakıldığında yapılan değişikliğin temel gerekçesi olarak "çalışma gücü kaybı" kavramının öne sürüldüğü görülmektedir (TBMM, 2024). Bu yaklaşıma göre sosyal sigortalar sistemindeki "çalışma gücü kaybı" kişinin toplumsal yaşama katılımına ilişkin fiziksel ve ruhsal engellerinden farklı, hassaten çalışma yaşamına (mesleğini yapmasına ve mesleki yaşamını sürdürmesine) ilişkin fiziksel veya ruhsal eksiklikleri ifade etmektedir ve SGK'nın farklılaştırma yapması haklıdır. Ancak bu yaklaşım tutarlı olmaktan uzak olup yalnızca bir kelime oyunu niteliğindedir. Zira, makalemizde zikredilen genel yönetmelikler ("Özürlülük Ölçütü Yönetmeliği" ve "Erişkinler İçin Engellilik Yönetmeliği" ve ekleri de çalışma yaşamına ilişkin kayıpları zaten tanımlamakta ve içermektedir. Ayrıca engelli bireyin yaşadığı kısıtları çalışma yaşamına ayrı/toplumsal yaşamda ayrı olarak ikiye ayırmak tutarlı olmayıp, engelli haklarını belirleme yönünden böyle bir ayırım ne doktrinde ne de literatürde yer almamaktadır.

13 Kanaatimizce söz konusu değişikliğin Anayasa Mahkemesi'ne götürülmesi halinde eşitliğe aykırılık gerekçesi ile iptal edilmesi yüksek olasılıktır. Ne var ki bu makalenin yayım tarihi itibarıyla söz konusu hüküm Anayasa yargısına konu olmamıştır.

Keza, kanun gerekçesinde belirtilen “norm ve standart birliği sağlama” gerekçesi de tutarlı değildir (TBMM, 2024). Kastedilen “01.10.2008 öncesi sigortalıları da 01.10.2008 sonrası sigortalılar gibi emekli edeceğiz” olsa da düzenleme aksine norm ve standart birliğini bozan niteliktedir.¹⁴ Zira çağdaş kamu idareciliğinde “norm ve standart birliği” sadece bir kamu kurumunun kendi içerisindeki uygulama birliğini değil bireyin idarenin tüm eylem ve işlemlerinde aynı norm ve standartlara tabi tutulmasını, tüm kamu kurumlarının ortak norm ve standartlar kullanmasını ifade etmektedir. 7538 sayılı Kanun bu anlamıyla norm ve standart birliğini açıkça bozmakta ve engelli bireyin farklı kamu kurumlarınca farklı işlem görmesini, bir kamu kurumunda engelli kabul edilen kişinin diğerince engelli kabul edilmemesi gibi trajikomik bir durumu ortaya çıkartmaktadır.

Son yasal değişiklik sonrası ortaya çıkan durum ve söz konusu güncel değişiklikler sonrasında pratikte 25 bin ile 100 bin arasındaki bir engellinin emeklilik hakkını kaybedeceği tahmin edilmektedir¹⁵. Konu 7538 sayılı Kanun'un getirdiği diğer değişikliklerle birlikte, Türkiye Emeklilik Derneği, Türkiye Sağırlar Milli Federasyonu, Türkiye Sakatlar Konfederasyonu, Özel Eğitim Konfederasyonu, Engelliler Konfederasyonu, Engelliler ve Gençlik Derneği, Engelsiz Yaşamı Destekleme Derneği, Türkiye Sakatlar Konfederasyonu gibi çeşitli çeşitli STK'lar tarafından “Engelli haklarına sistematik darbe” olarak görölmüş ve tepki ile karşılanmıştır (Karar, 2024; Hürriyet, 2024; TÜED, 2024; TSD, 2025).¹⁶ Özetle, son düzenlemeler, Türk refah sisteminde

14 Zira 7538 sayılı Kanun öncesindeki uygulamada 01.10.2008 sonrasında sigortalı olan sigortalıların engelli statüsünden emeklilikleri farklıdır. Bu tarihten sonra ilk defa sigortalı olarak çalışmaya başlayanlar 5510 sayılı Kanun'a tabi olduklarından ötürü engelli vergi indirim belgesi almış olmaları emekliliklerine etki etmemekte, tüm işlemleri SGK sağlık kurulu tarafından “çalışma gücü kaybına” ilişkin yönetmeliklere göre yürütölmektedir. 7538 sayılı Kanun ile bu hak kaybı oluşturan düzenleme önceye yürütölmüş ve eski sigortalıları da kapsar hale getirilmiştir.

15 Engelli statüsünden emekli olan kişilere ilişkin istatistikler SGK tarafından kamuoyuna açıklanmadığı için tam hesap yapmak mümkün olmasa da, önceki yıllarda engelli emekli statüsünden emeklilik başvurusunda bulunan kişilere göre kıyaslama yapılarak eğitimli tahminde bulunulmaktadır.

16 Ne var ki söz konusu tepkilerin oldukça cılız olduğu görölmektedir. Esasen engellilerin haklarıyla ilgili olarak çalışan sivil toplum örgütlerinin bu düzenlemenin getirdiği emekliliğe ilişkin hak kayıpları ile ilgili olarak ciddi bir tepki ortaya koymamış olması, söz konusu kuruluşlar açısından ciddi bir vizyonsuzluktur. Bunun temel nedeni ise yine 7538 sayılı Kanun ile engellilerin ÖTV'siz araç alımlarına getirilen kısıtlamaların kamuoyu gündemini kaplaması ve engellilerin emeklilik haklarına ilişkin kısıtlamaların birkaç yer dışında (örneğin: Kıvanç, 2025) medyada yaygın tartışılma imkânı bulmamasındandır. Emekliliğin teknik uzmanlık gerektiren bir konu olması da gündem teşkil etmemesinin nedenlerinden biridir. Engelli haklarına ilişkin faaliyet gösteren STK'ların gündemin

engellilere sağlanan emekliliğe ilişkin haklara ilişkin olarak önemli ölçüde bir geriye gidişe işaret etmektedir.

Şunu da belirtmek gerekir ki, SGK'nın uyguladığı yönetmeliklerin engellilik tespitine ilişkin yetersiz olduğu literatürde yer alan bir olgudur. Örneğin maluliyet olgularının tespitine ilişkin SGK yönetmelikleri ile Amerikan Tıp Birliği Kalıcı Engellilik Değerlendirme Kılavuzu'nu karşılaştıran Aytuğ ve Bilgin'in (2022), yaptıkları çalışmanın sonucunda "SGK Yönetmeliği'nde olgulardaki hasarların oransal karşılığının bulunmamasının kişilerin hak kaybına uğramasına neden olduğu ve mevcut uygulamalarda yetersiz kaldığı, uygulaması kolay olmakla birlikte rutin uygulanmadan kaldırılması veya revize edilmesi gerektiğini" sonucuna vardıkları görülmektedir.

IX. REFAH REJİMLERİNDE VERİLEN HAKLARI GERİ ALMANIN EKONOMİ POLİTİĞİ

Refah rejimlerinde hakların sağlanması sonrasında geriye alınması sosyal politika literatüründeki önemli tartışma konularından biridir. Refah devleti politikalarına ilişkin literatürde kabul edilmiş temel olgulardan biri; sağlanan hakların geri alınmasının verilmesi kadar kolay olmaması, sosyo-politik tepkilere neden olması, seçmen davranışlarına etki etmesi ve çoğu zaman politik tercihlerin sonucu olarak şekillenmesidir.

Refah kesintileri veya refah devletlerinde kemer sıkma politikası (*welfare retrenchment*, *İng.*) gündemi küresel olarak refah rejimlerinin son yirmi yılına damgasını vurmuş olan başlıklardan biridir. Refah kesintisi, genel olarak 1970'lerden bu yana kullanılan ve gelişmiş refah devletlerinde sosyal politikanın yeniden yapılandırılması, kısıtlanması veya azaltılması anlamına gelen bir kavramdır (Korpi ve Palme, 2003). 1990'lı yılların sonlarından başlamak üzere, özellikle 2000'li yıllarda yaşanan ekonomik krizlerinin mali kırılganlıkları arttırması, sıkı para ve maliye politikalarının gündeme gelmesi ve Avrupa başta olmak üzere küresel kuzeyin önemli bir kısmında yaşlanma krizinin derinleşmesi ve sosyolojik dönüşüm yaşanması gibi yapısal dönüşümlerin etkileri ile refah rejimlerinin sürdürülebilirliği tartışmaya açılmış ve refah kesintileri artarak daha çok gündeme gelmiştir (Korpi, 2003).

yanıltıcı etkisiyle sadece bu ÖTV indirimindeki kısıtlamaya odaklandıkları görülmektedir. Ancak engelli bireyler kontrol muayenesi aşamasında aylığını kaybettiğinde tepkilerin artması olasıdır. Zira, düzenleme engelli emeklilik hakları açısından çok önemli bir hak kaybı niteliğindedir.

Dünyada refah kesintileri temel gündemi oluştururken, makalenin giriş kısmında hikayelendirildiği üzere aynı dönemde Türkiye'de aksine bir trend gerçekleşmiş ve refah artışları 2000'li yıllar boyunca temel gündem olmuştur. Bunun nedeni, bir yandan Türk refah sisteminin gelişmiş Avrupa refah sistemlerine kıyasla oldukça genç ve olgunlaşmaya çalışan bir sistem olması, öte yandan ise Türkiye'nin 2000'lerin başından itibaren sosyal refah eksenli popülist politikalar nedeniyle sürekli olarak refahı genişletici politika setlerini hayata geçirmeyi tercih etmiş olmasıdır.

Keza, Türkiye'nin muadili olan ülkelere kıyasla refah kısıtlamasına ihtiyaç duyacak kadar bir refah harcaması oranına ulaşamamış olması da küresel gündemin dışında kalınmasının temel nedenlerden biridir. Türkiye'nin gayrisafi yurtiçi hasılasına (GSYİH) oranla sosyal refah harcamaları 1995'te başındaki %7,5 oranından (Özcan, 2009) OECD verilerine göre 2020'de 13,1'e yükselmiş (sonrasında düşerek 2024'te %10,4 oranına gelmiş) olsa da söz konusu oran Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ortalaması olan %21,2 (2024 yılı) oranının oldukça altında olup, Türkiye; Meksika ve Güney Kore ile birlikte en az sosyal harcama yapan OECD üyeleri arasında bulunmaktadır (OECD, *tarihsiz*). Başka bir ifade ile Türkiye genel ekonomik politikalara ve bütçe disiplinine etki edecek büyüklükteki kaynak transferlerine görece olarak ulaşmamış, gelişmekte olan, olgunlaşan bir refah devleti olduğu için refah kısıtlaması gündemlerinden azade kalmıştır. Aşağıdaki Tablo 3 kıyaslama açısından seçili OECD ülkelerinde 2010-2024 arasında sosyal harcamaların GSYİH'ya oranını göstermektedir:

ÜLKE	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Türkiye	12.3	11.8	11.9	11.8	11.7	11.5	12.5	12.0	11.8	12.4	13.1	11.0	8.4	10.0	10.4
OECD Ortalaması	20.5	20.2	20.3	20.3	20.3	20.2	20.2	19.9	19.8	20.3	23.3	22.1	20.5	20.8	21.2
Meksika	7.0	6.9	6.9	7.3	7.3	7.4	7.3	7.2	7.1	7.7	9.8	9.5	9.7	10.0	..
Güney Kore	7.4	7.3	7.8	8.3	8.6	9.1	9.2	9.5	10.2	11.4	14.8	15.2	16.2	15.4	15.3
Finlandiya	27.5	27.2	28.5	29.7	30.4	30.8	30.8	29.9	29.6	29.6	31.6	31.0	29.6	30.9	31.4
Fransa	31.0	30.6	31.2	31.6	31.9	31.7	31.8	31.5	31.1	30.8	34.7	32.7	31.4	30.6	30.6
Almanya	26.7	25.4	25.3	25.5	25.4	25.7	25.9	25.9	26.0	26.4	29.5	28.9	27.7	27.3	27.9
ABD	19.0	18.7	18.5	18.4	18.4	18.5	18.6	18.4	18.2	18.2	23.7	21.6	19.0	19.0	19.8

Tablo 3: Seçili OECD üyesi ülkelerde 2010-2024 arasında sosyal harcamaların GSYİH'ya oranı (%) (OECD, *tarihsiz*).

Ne var ki 2021 yılında döviz kurundaki hızlı yükseliş ile başlayan ekonomik kriz Türkiye'nin gelişmekte olan politika alanlarından olan refah devleti politikalarına da zarar vermiş bulunmaktadır. Bu zarar dış sermaye çekme politikası, finansal piyasaları derinleştirme politikası, sanayileşme politikası, yüksek katma değerli ürün üretme politikası, parasal istikrar politikası gibi politika alanlarına verdiği zarar kadar olmasa da belirgin bir hasardır. Bu bağlamda 2023'te gerçekleşen Emeklilikte Yaşa Takılanlar (EYT) düzenlemesiyle emekli sayısında yaşanan artış sonrasında 2025 Mayıs ayı itibariyle 16,9 milyon emekliye ulaşılmış olması ve sosyal güvenlik sisteminin aktif/pasif oranının 1,60 oranlarına gerilemesi (SGK, 2025b) Türk refah rejimi açısından bir kritik eşik niteliğindedir.

Tablo 3'ten görüleceği üzere Türkiye'nin GSYİH'ya oranla refah harcamaları 2020'de 13,1 ile tarihi zirvesini görmüş, ancak 2021 sonrasında bir yandan uygulanan sıkı maliye ve bütçe disiplini politikalarının, öte yandan ise ulusal paranın devalüasyon sonucu alım gücündeki gerilemenin etkisiyle 2024'te %10,4 oranına gerilemiştir.¹⁷ Bu Avrupa refah devletlerinin refah kesintisi politikalarının gecikmeli olarak 2021 itibariyle Türkiye'ye de yansıdığını ortaya koymaktadır. Ne var ki, bu süreç tek yönlü bir şekilde gerçekleşmemiş, refah kesintisi politikaları popülist kaygılarla uygulanan refah genişletici bazı politikalar ile harmanlanmış, süreç adeta mehter adımlarıyla gerçekleşmiştir. Bu dönemde 2023 yılında yürürlüğe giren (kamuoyunda EYT düzenlemesi olarak bilinen) 7438 sayılı Kanun ile ilk elde 2,5 milyon, kademeli olarak ise 5 milyondan fazla yakın kişinin erken emeklilik hakkı kazanmış olması politikalarındaki bu tutarsızlığın bir göstergesidir.

Refah devleti politikalarında literatürde kabul görmüş olgulardan biri sağlanan hakların geri alınmasının kolay olmamasıdır. Refah haklarının geri alınması adımlarına karşı politik ve sosyolojik tepkiler olduğu görülmektedir. Teorik anlamda değerlendirilecek olursa bunda en önemli pay T.H. Marshall'ın temel argüman ve kurgusunu oluşturduğu refah yardımlarının vatandaşlık ve hak esaslı olarak tanımlanması ve algılanması olgusudur (Marshall ve Bottomore, 1950). Hak temelli refah nosyonunun sistematik temellerini atan Marshall, bireylere sağlanan refah haklarını lütuf ve ihsan olarak gören paternalist devlet yaklaşımının aksine bu hakları bir vatandaşlık hakkı ve bireyin sahip olduğu evrensel nitelikli haklar silsilesinin dahilinde yorumlayan bir teorik çerçevenin kurulmasına öncülük etmiştir.

17 Esasen 2020'li yıllardan itibaren Türkiye'nin önemli sosyal refah göstergelerinde yaşanan gerilemenin (gini katsayısı, yoksulluk oranları vb.) temel nedenlerinden biri de, yaşanan ekonomik krizin etkisiyle TL'nin değersizleşmesi ve alım gücünün düşmesi yanında, refah devleti politikalarındaki kısıtlamalardır.

Keza, II. Dünya Savaşı sonrası gelişen ikinci kuşak insan hakları, devletin negatif yükümlülüğü yanında pozitif yükümlülüklerini de gündeme getirerek, bireylere serbesti ve özgürlüğün ötesinde devletten bir hizmet/edim talep edebilme yetkisi veren haklar olarak gelişmeye başlamıştır. İstihdama bağlı haklar, sendikal haklar, sosyal güvenlik hakkı, sağlık hakkı, ücretsiz eğitim hakkı, sosyal konut hakkı gibi ikinci kuşak insan hakları, refah devletlerinin ideolojik temellerini “birey hakları” nosyonu üzerine oturtmaya katkı sunmuştur. Bu yaklaşım, sağlanan hakların “devlet baba”nın bir ‘lütfu’ değil hâdim devletin bir ‘yükümlülüğü’ olduğunu ortaya koymuş, refaha ilişkin verilen hakların geri alınması tartışmasını insan hakları düzlemine çekmiştir.

Öte yandan 1990'larda derinleşen “refah devletinin krizi” tüm bu temele doğrudan etkileri olan bir krizdir. Yaşlanan nüfus, ekonomik krizler, istihdam piyasasının dönüşümü, Endüstri 4.0 başta olmak üzere üretim altyapısındaki kalıcı değişimler, göçmen akınları, ticaret savaşları, sanayisizleşme ve küreselleşme gibi dönüşümler, refah devletlerinde “kalıcı kemer sıkma politikaları” ortamına neden olmakta ve bu politik ekonomi söylemleri çerçevesinde oluşturulan ortam ise, seçmenler karşı çıksa ve sosyal tepkiler oluşsa bile kesintilerin meşruiyetini üretmektedir (Starke, 2006). Başka bir ifade ile, refah haklarının üzerinde yükseldiği ideolojik zemin ve normatif değerler reel politiki etkisiyle gitgide erozyona uğramaktadır.

Elbette ki, refah devletine yaklaşımlardaki ideolojik farklılıkların, parti kimliğinin ve sınıfsal aidiyetlerin de refah kesintisi politikalarının yaklaşımda tutum belirleyici olduğu yadsınamaz bir gerçektir (Starke, 2006). 1990'lı yılların sonunda gelişen ve 2000'li yılların başında yükselişe geçen neo-liberal ekonomik politikalar, refah yardımlarının ekonomilere zarar verdiğine, refah bağımlılığı ürettiğine, kamusal harcamaları şişirdiğine yönelik bir politik tutum geliştirmiş ve refah kısıtlamalarını desteklemiştir. Bazı çalışmalar sol kanat partilerin refah devletini daha fazla koruduğunu öne sürmekte, ancak diğerleri merkez sol partilerin özellikle mali veya seçime ilişkin baskılarla karşı karşıya kaldıklarında kesintiler yapmayı tercih edebildiğini göstermektedir (Starke, 2006). Bazı ampirik araştırmalar ise, sağ görüşlü siyasetçilerin genellikle refah yardımlarının faydalanma koşullarını (uygunluk kriterlerini) sıkılaştırmayı ve yararlanıcıların sayısını azaltmayı tercih ederken, solcu siyasetçilerin genellikle fayda seviyesini düşürmeyi ve evrensel kapsamı korumayı tercih ettiğini göstermektedir (Cappelen ve diğerleri, 2018). Özetle, refah kesintilerine yaklaşım ideolojik tutumlardan bağımsız değildir; refah devletineme kemer sıkırma politikaları salt mali ve ekonomik ‘rasyonel tercihler’in sonucu değildir. Kaynakların nereye aktarılacağı konusundaki politik tercihler ve öncelikler refah harcamalarındaki kesintinin miktarını, nasıldını, kimlerin

etkileneceğini, etkinin şiddetini, telafi edici mekanizmaları ve tasarruf edilen kaynağın nereye aktarılacağını belirlemektedir.

Uygulama yöntemleri açısından ele alınacak olursa, refah kesintileri, farklı politika stratejileri ile hayata geçirilse de, öncelikle kamu harcamalarındaki kesintiler, transfer harcamalarının kontrol altına alınması veya koşula bağlanması, gelir testi gibi uygulamalarla faydalanıcı miktarının azaltılması, yardımların kapsamının daraltılması, faydalanma kriterlerinin sıkılaştırılması, programların iptal edilmesi veya refahın üretimi veya finansmanının kamudan özel sektöre ve sivil toplum örgütlerine devri gibi yollarla gerçekleştirilmektedir (Ebbinghaus, 2015).

Refah devletine ilişkin kemer sıkma politikalarının arkasında Dünya Bankası (WB) ve Uluslararası Para Fonu (IMF) tarafından krizdeki ülkelere önerilen yapısal uyum programlarının sıkı bütçe disiplini ile refah harcamalarının kısıtlanmasını tavsiye etmesi ve refah dağıtımında etkinlik/etkililik odaklı analizler yapmayı politika seti önerileri arasına almasının da büyük etkisi bulunmaktadır. Bu bağlamda, örneğin emeklilik sistemlerinde reform yapılması, emeklilik yaşının yükseltilmesi ve emeklilik için yerine getirilmesi zorunlu kriterlerinin sıkılaştırılması, sosyal sigortalar programlarındaki kapsamdaki yardımların daraltılması veya gelir testi kriterlerine bağlanması, aktif işgücü politikaları ile istihdamda kalma süresinin arttırılması gibi politika önerileri IMF ve Dünya Bankası'nın temel politika önerilerindedir. Bu bağlamda neo-liberal mali politika setlerinin refah devletlerinin küçültülmesini temel bir stratejik hedef kabul ettiği görülmektedir.

Konunun seçmen davranışları ve politik sosyoloji boyutu da önem arz etmektedir. Siyasi etkileri boyutu ile ele alınacak olursa, bireylerin alışageldikleri refah haklarından mahrum bırakılmaları politik ve sosyolojik sonuçları olan bir durumdur. Refah politikalarındaki kısıtlamalar en kırılgan toplum kesimlerini hedef aldığından ötürü geniş toplum kesimlerinin ve bunların temsilcisi olan siyasi partiler, sendikalar, sivil toplum örgütlerinin tepkisine neden olmaktadır. Bu politikalar geniş seçmen gruplarının hassas olduğu politika alanlarından değişiklik yapıyor olması nedeniyle siyasi sonuçlar doğurabilmekte, siyasi tartışmaların zeminini belirleyebilmekte, muhalefeti güçlendirebilmekte, iktidar değişikliğini tetikleyebilmektedir (Wax, 2000).

Seçmen davranışları bağlamında Türkiye özeline dönecek olursa, son dönemde refah haklarındaki gerilemelerin önemli siyasal ve toplumsal tepkiler üretmekte olduğu görülmektedir. Ülkenin 16,9 milyondan fazla emekli bulunması emeklileri Türk siyasetinde majör bir konuma yerleştirmiş ve en büyük seçmen grubu yapmıştır (Esen, 2024a, 2024b). Emeklilerin en önemli

oy veren kesim haline gelmesi sonrasında emekliler, genç işsizler, engelliler başta olmak üzere tüm refah alıcılarına yapılacak düzenlemelerin doğrudan politik sonuçları olacağı görülmektedir. (Esen, 2024a, 2024b). Özellikle 2000'li yıllar boyunca uygulanan refahı genişletici ve "garip gureba fakir fukarayı" koruyucu politikalara alışkın olan seçmen kitlelerinin kesintilerin iddia edilen rasyonel gerekçelerini anlamakta zorlanması ve 'terkedilmişlik', 'kenara itilmişlik' psikolojisine yönelmeleri olasıdır.

Bu bağlamda engelliler başta olmak üzere refah devletinin hedef nüfus gruplarının haklarında yapılacak değişikliklerin mutlaka hassasiyetle dizayn edilmesi ve idarenin mali yapısını güçlendirirken sosyal kırılğanlıkları arttırmayacak şekilde kurgulanması gerektiği açıktır. Keza, kesintilerin ansızın yapılması yerine geçiş süreçlerinin uygulanması, kesintilere refaha en az ihtiyaç duyan görece daha üst gelir gruplarından başlanması, kesintiler sonrasında oluşabilecek sosyal sorunların politika etki analizine tabi tutularak tespit edilmesi, yıkıcı sosyal sorunlar gözlemlenirse kesintilerin gerekirse geriye alınması veya tamamlayıcı mekanizmalar kurulması önerilen politika setlerindedir.

Engelli haklarında yapılan kesintiler bağlamına dönülecek olursa, esasen sorunu bir bütçe sorunu ötesinde zihniyet sorunu olarak görmek önemlidir. Engellilerin emeklilik haklarında yaşanan geriye gidiş ile daha az engelli emekli etmeyi kamu bütçe disiplininin bir aracı olarak gören yaklaşım engelliler haklarına ilişkin literatürdeki prensiplere aykırı, eleştiriyi hak eden, öngörüsüz ve sığ bir yaklaşımdır. Haddizatında, kamu harcamalarındaki tüm tasarruf kalemlerinin yapıldığı ve sıranın en kırılğan sosyal gruplardan olan engellilerin haklarına mı geldiği sorusu anlamlı bir soru olabilecektir. Zira engelliler toplumun en kırılğan kesimlerinden birini oluşturmakta olup, EYT düzenlemesi gibi popülist düzenlemeler yapılarak refah harcamalarındaki etkinlik/etkililik oranı düşürülürken (Esen, 2023) diğer yandan engelliler gibi kırılğan grupların haklarından kısıtlamaya gidilmesi çağdaş refah devleti uygulamaları bağlamında eleştiriyi hak eden bir olgudur. Keza, aynı bireyin aynı devletin farklı kamu kurumlarınca farklı muamelelere tabi tutulması (bir kamu kurumunca engelli kabul edilirken öbürünce edilmemesi) yerine bireye ilişkin tüm kamusal süreçlerde tutarlı, eşgüdümlü hareket edilmesi ihtiyacı da altı çizilmesi gereken bir gerekliliktir. Özetle, engellilerin haklarında son dönemde yapılan emekliliğe ilişkin düzenlemeler çağdaş kamu idareciliği ile uyuşmayan, eşgüdümü düşük, sığ yaklaşımların sonucu olan düzenlemeler olup, sosyal kırılğanlıkları arttıracı söz konusu düzenlemelerin sosyal kırılğanlıkları arttırmadan önce düzeltilmesi ihtiyacı bulunmaktadır.

X. SONUÇ

Türk refah sistemi engellilere yönelik pozitif ayrımcılık niteliğindeki düzenlemeler, yardımlar ve hizmetleri son yirmi beş yılda oldukça genişletmiş bulunmaktadır. Bu durum esasen aynı dönemde Türk Refah Rejiminde yaşanan derinleşme ve genişlemenin bir çıktısıdır. Bu dönemde Türk Refah Rejimi klasik olarak sınıflandırıldığı Genişletilmiş Akdeniz Refah Devletleri sınıflandırılmasını aşacak şekilde kendine has bir refah modeli oluşturmaya başlamıştır.

Ne var ki son dönemde 2021 yılında başlayan ekonomik krizin etkileri ve yaşanan idari sorunlar nedeniyle sosyal politikalarda kısıtlamalar gündeme gelmiş bulunmaktadır. Bu bağlamda son dönemde yapılan bazı değişiklikler engellilerin emeklilik haklarından kısıtlamaların ve geriye gidişlerin oluşması sonucunu doğurmuştur.

Refah devleti politikalarında literatürde kabul edilmiş temel olgulardan biri sağlanan hakların geri alınmasının kolay olmamasıdır. Refah kısıtlaması küresel anlamda olgunlaşmış Avrupa refah devletlerinin temel gündemlerinden biri olmasına karşın Türkiye uzun bir süre bu gündem dışında kalmıştır. Sıkı bütçe politikaları ve derinleşen ekonomik krizin etkileriyle refah haklarından kesintiye gidilmesi konusunda çeşitli kamu kurumlarının çalışmalar yaptıkları görülmektedir. Söz konusu durum, 2000'lerin başından bu yana dünyada tartışılan refah devleti kısıntılarının Türkiye'ye gecikmeli olarak girmesi olarak görülmelidir.

Engelli haklarından 2021 ve 2025 yıllarında yapılan ve makalemizde detaylandırılan değişiklikler ile yaşlılık aylığı (emeklilik) açısından önemli ölçüde bir geriye gidiş yaşanmıştır. Söz konusu yasal değişiklik ile engelli sigortalılar açısından bir hak kaybı yaşanmış bulunmaktadır. Sorun SGK'ca uygulanan sistemin Balthazard Formülünü kullanmıyor oluşu, engellilik kriterlerinin oldukça sıkı olması ve özellikle kronik hastalıklara yakalanmış kişilerin kontrol muayenesi aşamasında engellik kriterlerini yerine getirmemeleri sonucu aylıklarının kesilmesinden kaynaklanmaktadır. Sorunun özü SGK hariç tüm kamu kurumları tarafından tek standart olarak kullanılan 20/2/2019 tarihli 30692 sayılı Resmî Gazetede yayınlanan Erişkinler İçin Engellilik Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik'in SGK tarafından yaşlılık aylığı kriterlerini değerlendirme açısından kullanılmıyor oluşudur. Söz konusu düzenleme bir idari hata olmayıp, bilinçli bir şekilde daha az engellinin emekli olması için yapılmış bir idari tercihtir. Söz konusu düzenlemeden 25 bin ile 100 bin arasındaki engellinin etkilendiği ve yaşlılık aylığı hakkını kaybedeceği tahmin edilmektedir.

Söz konusu düzenleme engellilerin haklarına ilişkin literatürde kabul edilen ilkelere zıt bir düzenleme olup, engelli bireylerin yaşadıkları toplumsal engellere karşı pozitif ayrımcılık niteliğinde düzenlemelerle korunması ilkesiyle uygun değildir. Keza, engelli bireyin bir kamu kurumunda engelli kabul edilirken diğer kamu kurumunda engelli kabul edilmemesi veya bir kamu kurumundaki engellilik oranının diğerindeki ile mutabık olmaması çağdaş kamu idareciliğine uygun olmayan, adil ve rasyonel olmayan, norm ve standart birliğine uymayan bir durumdur. Aynı şekilde, engelliler başta olmak üzere en kırılgan toplumsal kesimlerin haklarında yapılacak kısıtlama ve geriye gidişler sosyo-politik tepkilere neden olacak ve siyasi sonuçları ortaya çıkabilecek olan ve hassasiyetle düzenlenmesi gereken hususlardır. Bu bağlamda, mevcut durum, engellileri temsil eden sivil toplum örgütleri başta olmak üzere birçok sosyal paydaşın tepkisine neden olmaktadır.

Nihayetinde söz konusu sorunun çözümü ihtiyacı olduğu görülmektedir. Söz konusu sorunun çözümü için ilk alternatif çözüm önerisi SGK'ca emeklilik işlemlerinde kullanılan Maluliyet ve Çalışma Gücü Kaybı Tespiti İşlemleri Yönetmeliği'nin "Orta ve hafif düzeyde çalışma gücü kaybı oranı tespiti" kenar başlıklı 6'ncı maddesinin 2'nci fıkrasında yer alan "Balthazard formülü uygulanmaz" ibaresi yerine "Balthazard formülü uygulanır" ibaresinin konulması suretiyle yönetmelik değişikliği yapılmasıdır. Ancak söz konusu bu değişiklik de SGK'ca uygulanan engellilik kriterlerinin tüm diğer kamu kurumlarınca uygulanan kriterlerden oldukça daha katı olmasından dolayı özellikle kontrol muayenelerinde yaşanan sorunları tümüyle gidermemektedir.

Sorunun çözümü için ikinci ve daha kesin alternatif çözüm ise engellilik ölçütünün tespitine ilişkin SGK ve diğer kamu kurumları arasındaki farklılığın ortadan kaldırılması amacıyla düzenleme yapılması ve Erişkinler İçin Engellilik Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik'in tüm kamu kurumlarınca olduğu gibi SGK'ca engelli koşullarıyla emeklilik ve kontrol muayenesi için esas kabul edilmesi gerekmektedir. Söz konusu değişiklik yasal değişiklik ve sonrasında yönetmelik değişikliği ile yapılabilecek bir değişikliktir. Zikredilen bu alternatif çözüm önerileri sayesinde kamu kurumları arasında engelli hakları konusunda eşgüdüm sağlanacağı gibi önemli bir hak ihlali de son bulmuş olacaktır.

KAYNAKÇA

AA (2024) “Kamuda 22 yılda 70 bin 878 engelli istihdam edildi”, **Anadolu Ajansı**, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/kamuda-22-yilda-70-bin-878-engelli-istihdam-edildi/3411758> (Erişim tarihi: 07.07.2025).

AÇVSHB ve SB (2019) **Çocuklar İçin Özel Gereksinim Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik**, 20.02.2019 tarihli ve 30692 sayılı Resmî Gazete, Ankara.

AÇVSHB ve SB (2019) **Erişkinler İçin Engellilik Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik**, 20.02.2019 tarihli ve 30692 sayılı Resmî Gazete, Ankara.

Akarşan, M. (2021), Engellilik Vergi İndirimi Raporu Esas Alınarak SGK’ca Yaşlılık Aylığı Bağlanması Yarattığı Olumsuzluklar, **Maliye Postası**, Mayıs-Haziran/2021, ss. 948-949.

Albayrak, Ş. G. (2022). 2005 Yılı Sonrası Türkiye’de Yoksulluk Üzerine Bir Değerlendirme. **Journal of Recreation and Tourism Research**, 9(1), 72-86.

Alsina, C., Trillas, E., & Moraga, C. (2003). Combining degrees of impairment: the case of the index of Balthazard. **Mathware and Soft Computing**, 10(1), 23-41.

Alsina, C., Trillas, E., & Moraga, C. (2003). Combining degrees of impairment: the case of the index of Balthazard. **Mathware and Soft Computing**, 10(1), 23-41.

Alstott, A. L. (1994). The earned income tax credit and the limitations of tax-based welfare reform. **Harvard Law Review**, 108, 533.

ASHB (2022) **Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni, Mart 2022**, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara, https://www.aile.gov.tr/media/105389/eyhgm_istatistik_bulteni_mart_2022.pdf (Erişim tarihi: 30.06.2025).

ASHB (2023) **Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni, Nisan 2023**, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara, https://aile.gov.tr/media/135432/eyhgm_istatistik_bulteni_nisan_23.pdf (Erişim tarihi: 30.06.2025).

ASHB (2024) **ASHB İstatistik Bülteni (2024 Aralık)**, https://www.aile.gov.tr/media/207943/ashb-istatistik-bulteni-2024-aralik_.xlsx (Erişim tarihi: 30.06.2025).

ASPB (2015) **Kamuda Engelli İstihdamının Analizi**, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Temmuz 2015, Ankara.

Aytuğ, Ő. S., & Bilgin, N. G. (2022). Maluliyet Olgularının Ulusal Yönetmelikler ile Amerikan Tıp Birliği Kalıcı Engellilik Değerlendirme Kılavuzuna Göre Karşılaştırılması: Maluliyet Hesabında Ulusal ve Uluslar Arası Düzenlemeler. **Adli Tıp Bülteni**, 27(3), 262-271.

Bakanlar Kurulu (1981) **Sakatlık İndiriminden Yararlanacak Hizmet Erbabının Sakatlık Derecelerinin Tespit Sekli Hakkındaki Yönetmeliğin Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Yönetmelik**, Karar No: 8/3179, 11.07.1981 tarih ve 17397 sayılı Resmî Gazete, Ankara.

Bakanlar Kurulu (1998) **Sakatlık İndiriminden Yararlanacak Hizmet Erbabının Sakatlık Derecelerinin Tesbit Şekli ve Uygulanması Hakkında Yönetmelikte Değeriklik Yapılmasına Dair Yönetmelik**, Karar No: 98/11697, 24.09.1998 tarihli ve 23473 sayılı Resmî Gazete, Ankara.

Bektaş, B., & Develi, A. (2020). Engelli bireylerin erişilebilirlik sorunu: destekler, eksiklikler. **Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi**, 4(3), 179-191.

Cappelen, A. W., Cappelen, C., Kuhnle, S., & Tungodden, B. (2018). How to retrench the welfare state: Attitudes in the general population. **Social Policy & Administration**, 52(4), 862-879.

Conceicao, P. (2024). **Human Development Report 2023/24. Breaking the Gridlock: Reimagining Cooperation in a Polarized World**, UNDP Publication.

Council of Europe. (2003) **Assessing Disability in Europe - similarities and differences**. Strasbourg: Council of Europe; 2002

ÇSGB (2015) **Maluliyet Tespiti İşlemleri Yönetmeliğinde Değeriklik Yapılmasına Dair Yönetmelik**, 18.03.2015 tarihli ve 29299 sayılı Resmî Gazete, Ankara.

Doğan, E. (2014) **Türkiye'de Yoksulluğun Ölçülmesi**, Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü: 33.

Ebbinghaus, B. (2015). Welfare retrenchment. **International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences**, 2, 521-527.

Esen, B. (2023) 'Understanding context of Türkiye's recent pension overhaul', **Daily Sabah**, 09.05.2023.

Esen, B. (2024a) Political economic analysis of Turkish local elections, **Daily Sabah**, April 05, 2024.

Esen, B. (2024b) How did the pensioners become the kingmakers in Türkiye?, **Daily Sabah**, June 10, 2024.

Esping-Andersen, G. (1990). **The Three Worlds of Welfare Capitalism**. Polity.

European Commission (2018) **Task 2017-18 Disability assessment – country report**, https://ec.europa.eu/employment_social/empl_portal/ede/TR_ANED%202017-18%20-%20Assessment%20method%20-%20country%20report%20Turkey_final%20for%20web.docx (Erişim tarihi: 24.05.2025).

Gal, J. (2010a). Is there an extended family of Mediterranean welfare states?. **Journal of European Social Policy**, 20(4), 283-300.

Gal, J. (2010b). Exploring the extended family of Mediterranean welfare states, or: Did Beveridge and Bismarck take a Mediterranean cruise together?. İçerisinde, **Children, Gender and Families in Mediterranean Welfare States**, 77-101.

Haki, C., & Demirci, H. (2020). The Role of Frailty in Physicians' Decisions for Severe Disability. **Turkish Journal of Geriatrics/Türk Geriatri Dergisi**, 23(4).

Hürriyet (2024) “Engellilerden Hazine ve Maliye Bakanlığı önünde açıklama”, **Hürriyet**, <https://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/ankara/engellilerden-hazine-ve-maliye-bakanligi-onunde-42653544> (Erişim tarihi: 07.07.2025).

IRS (2024) **Family, dependeny and student credits**, The Internal Revenue Service, <https://www.irs.gov/credits-deductions/family-dependents-and-students-credits> (Erişim tarihi: 07.07.2025).

İGİB (tarihsiz) **Engelli Vergi İndirimine Başvuru Formu**, https://istanbul.gib.gov.tr/sites/all/olusturulanDosyalar/eviz/basvuru_yazisi_formu%20.pdf (Erişim tarihi: 02.07.2025).

Kahya, I. S., Uyaner, İ., Keskin, A., Şahin, M. E., Kahya, I. S., Özdilekcan, Ç., & Özdemir, T. (2021). Retrospective analysis of patients applying to a health board to determine disability rates. **Journal of Medicine and Palliative Care**, 2(4), 131-135.

Karar (2024) “Engelli dernekleri yeni düzenlemeye tepkili: ‘Emeklilik engelliler için de erişilmez hale geliyor...’”, 28.11.2024, **Karar Gazetesi**.

Kıvanç, A. (2025) “Engelli vergi indirimi ile emeklilik yolu kapandı”, **Haber Türk**, 10.01.2025.

Korpi, W., & Palme, J. (2003). New politics and class politics in the context of austerity and globalization: Welfare state regress in 18 countries, 1975–95. **American Political Science Review**, 97(3), 425-446.

Kuruca, M., Özdamar, M. (2013) **Tüm Yönleriyle Emeklilik**, Yaklaşım Yayınları, Ankara.

Le Grand, J. (2007). The politics of choice and competition in public services. **The Political Quarterly**, 78(2), 207-213.

Madrigal Ramírez, E. (2023). **Occupational medical-legal considerations of the Balthazard formula**. *Medicina Legal de Costa Rica*, 40(2), 3-13.

Madrigal Ramírez, E. (2023). Occupational medical-legal considerations of the Balthazard formula. **Medicina Legal de Costa Rica**, 40(2), 3-13.

Marshall, T. H., & Bottomore, T. (1950). **Citizenship and Social Class** (Vol. 11, pp. 28-29). New York: Cambridge.

OECD (tarıhsiz) **OECD Data Explorer, Social expenditure aggregates (Percentage of GDP)**, [https://data-explorer.oecd.org/vis?fs\[0\]=Topic%2C1%7CSociety%23SOC%23%7CSocial%20policy%23SOC_PRO%23&p-g=0&fc=Topic&bp=true&snb=12&df\[ds\]=dsDisseminateFinalDMZ&df\[id\]=DSD_SOCX_AGG%40DF_SOCX_AGG&df\[ag\]=OECD.ELS.SPD&df\[vs\]=1.0&dq=.A..PT_B1GQ.ES10._T._T.&pd=2010%2C&to\[TIME_PERIOD\]=false&vw=tb](https://data-explorer.oecd.org/vis?fs[0]=Topic%2C1%7CSociety%23SOC%23%7CSocial%20policy%23SOC_PRO%23&p-g=0&fc=Topic&bp=true&snb=12&df[ds]=dsDisseminateFinalDMZ&df[id]=DSD_SOCX_AGG%40DF_SOCX_AGG&df[ag]=OECD.ELS.SPD&df[vs]=1.0&dq=.A..PT_B1GQ.ES10._T._T.&pd=2010%2C&to[TIME_PERIOD]=false&vw=tb) (Erişim tarihi: 03.07.2025).

Özcan, G. (2009). **Türkiye'de Kamu Harcamalarının Sosyal Refah Devleti Anlayışı Açısından Değerlendirilmesi**, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi.

Özdamar, M., & Çakar, E. (2015). Muhtaç Yaşlılar ile Engellilere Aylık Bağlanması ve Bunların Bakımını Üstlenenlere Evde Bakım Ücreti Ödenmesinin Şartları. *İş ve Hayat*, 1(2), 169-183.

Powell, M., & Barrientos, A. (2004). Welfare regimes and the welfare mix. **European Journal of Political Research**, 43(1), 83-105.

SGK (2008) **Çalışma Gücü ve Meslekte Kazanma Gücü Kaybı Oranı Tespit İşlemleri Yönetmeliği**, 11.10.2008 tarihli ve 27021 sayılı Resmî Gazete, Ankara.

SGK (2013) **Maluliyet Tespiti İşlemleri Yönetmeliği**, 03.08.2013 tarihli ve 28727 sayılı Resmî Gazete, Ankara.

SGK (2018) **“Emeklilik İşlemleri” konulu 2018/38 sayılı Genelge**, 06.11.2018, SGK Emeklilik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.

SGK (2019) **“Özel Kanun Hükümlerine Göre Bağlanan Aylık ve Yapılan Ödemelere İlişkin Uygulamalar” konulu 2019/18 sayılı Genelge**, SGK Emeklilik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.

SGK (2020) **“4/1-(c) Kapsamındaki Sigortalıların Tescil ve Hizmet, Emeklilik ve Ödeme İşlemleri” konulu 2020/22 sayılı Genelge**, 29.06.2020, SGK Emeklilik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.

SGK (2021) **Maluliyet ve Çalışma Gücü Kaybı Tespiti İşlemleri Yönetmeliği**, 28.09.2021 tarihli ve 31612 sayılı Resmî Gazete, Ankara.

SGK (2025a) “**7538 Sayılı Kanun’la Emeklilik İşlemlerinde Yapılan Değişiklikler**” konulu ve **2025/4 sayılı Genelge**, 07.02.2025, SGK Emeklilik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.

SGK (2025b) **Sosyal Güvenlik Kurumu Aylık İstatistik Bülteni (Nisan 2025)**, <https://www.sgk.gov.tr/Istatistik/Aylik/42919466-593f-4600-937d-1f95c9e252e6> (Erişim tarihi: 30.06.2025).

Starke, P. (2006). The politics of welfare state retrenchment: A literature review. **Social Policy & Administration**, 40(1), 104-120.

Şişman, Y. (2011). Türkiye’de özürllülere yönelik yasal düzenlemeler. **Journal of Social Policy Conferences**, (No. 60, pp. 169-221). Istanbul University.

T.C. Yasalar (1960) **193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu**, 06.01.1961 tarih ve 10700 sayılı Resmî Gazete, Ankara.

T.C. Yasalar (1964) **506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu**, 29.07.1964 tarihli ve 11766 sayılı Resmî Gazete, Ankara.

T.C. Yasalar (1976) **65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Gücsüz ve Kimse-siz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında 2022 sayılı Kanun**, 10.07.1976 tarihli ve 15642 sayılı Resmî Gazete, Ankara.

T.C. Yasalar (2006) **5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu**, 16.06.2006 tarihli ve 26200 sayılı Resmî Gazete, Ankara.

T.C. Yasalar (2023) **Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ile 375 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair 7438 sayılı Kanun**, 03.03.2023 tarihli ve 32121 sayılı Resmî Gazete, Ankara.

TBMM (2024) **22.11.2024 tarihli ve 77 sayılı “Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi ve Gerekçesi”**, <https://cdn.tbmm.gov.tr/KKBSPublicFile/D28/Y3/T2/WebOnergeMetni/9965ee9a-688a-4d10-b615-b14c5d954862.pdf> (Erişim tarihi: 07.07.2025).

TSD (2025) Türkiye Sakatlar Derneği’nden gündem belirleyen açıklama: “Siyaset Engellileri Tümüyle Gözden Çıkardı!”, **Türkiye Sakatlar Derneği**, <https://www.tsd.org.tr/haber/turkiye-sakatlar-dernegi-nden-gundem-belirleyen-aciklama-siyaset-engellileri-tumuyle-gozden-cikardi/535> (Erişim tarihi: 07.07.2025).

TÜED (2024) “Engelli Aylığında Şartlar Zorlaşıyor”, **Türkiye Emekliler Derneği** <https://tued.com.tr/engelli-ayliginda-sartlar-zorlasiyor/> (Erişim tarihi: 07.07.2025).

TÜİK (2017) **Yaşam Memnuniyet Araştırması, 2014**, 22 Şubat 2017, Bülten Sayısı: 24641.

TÜİK (2024a) **Gelir Dağılımı İstatistikleri, 2024**, 27.12.2024, Bülten Sayısı: 53712.

TÜİK (2024b) **Hayat Tabloları, 2021-2023**, 18.09.2024, Bülten Sayısı: 53678.

TÜİK (2025) **Yaşam Memnuniyeti Araştırması, 2024**, 17.02.2024, Bülten Sayısı: 53785.

UNDP (2025) **Human Development Report 2025, a matter of choice: People and possibilities in the age of AI**, ISBN: 9789211576092, UNDP Publication, Newyork.

Wax, A. L. (2000). Rethinking welfare rights: reciprocity norms, reactive attitudes, and the political economy of welfare reform. **Law & Contemporary Problems.**, 63, 257.

Yalçın, B. (2018) **Task 2017-18 Disability assessment – country report, Country: Turkey**, https://ec.europa.eu/employment_social/empl_portal/ede/TR_ANED%202017-18%20-%20Assessment%20method%20-%20country%20report%20Turkey_final%20for%20web.docx (Erişim: 02.06.2025).